

בליל הסדר אנו מתכנסים, משפחות משפחות, על מנת לערוך מסע אל שורשי התהוות עמנו מאומת עבדים לעם חופשי. בלילה זה אנו מצווים לספר בסיפור המופלא של יציאת עם שלם מן המִצְרַיִם ולתאר לילדינו את חווית המעבר משיעבוד לגאולה.

אולם המסע שאנו עורכים מעבודות לחירות, לא מסתיים בגדול ים סוף ואף לא בפאתי כנען. זאת כיון ש "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים". המסע הזה ממשיך הלאה, לתוך ישראל שלנו, המודרנית, בה מעצבים אנו בכל דור ודור, ומדי רגע ורגע, את מראהו ודמותו של עם ישראל.

בישראל הזו, אנו פוגשים אנשים אשר בשורת החירות לא הגיעה אליהם. אנשים אלו עדיין שרויים ב"מִצְרַיִם" חברתיים, באותם מקומות צרים אליהם החברה דוחקת את האחר ומצמצמת את מקומו הפיזי והנפשי. עבורם 'עבודת' אינה מושג אנאכרוניסטי ו'חירות' היא היכולת לחיות בכבוד, ולו המינימלי.

מסופר על אדם אחד אשר הכין את שולחנו לליל הסדר ובין השאר הציב ראי אל מול פניו. כששאלוהו לפרש הדבר, ענה כי הלא כך נאמר במפורש בהגדה: "בכל דור ודור חייב אדם לראות את עצמו..." אף אנו נציב בלילה זה מראה אל מול פנינו, פני החברה הישראלית. במראה זו ישתקפו העניים וקשי היום אליהם אנו מתכוונים כשאנו שרים: "הא לחמא עניא". ישתקפו בה מהגרר העבודה וקורבנות הסחר בנשים עליהם אנו חושבים כשאנו מציינים: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם..." נראה בה גם את העובדים והפועלים המנוצלים עימם אנו מזדהים באומרנו: "ויתנו עלינו עבודה קשה...", ועוד ועוד.

בהגדה זו, אנו בעמותת **במעגלי צדק** מזמינים אתכם להעניק משמעות נוספת, חברתית ואקטואלית, לסיפור יציאת מצרים. לצד המילים המוכרות והאהובות, תמצאו בהגדה סקסטים מגוונים- הכוללים

פנימיות: תובנות רוחניות וחסידיות,

בכל דור ודור: הוגי דעות ומאמרים אקטואליים,

מעשה ב...: סיפורים לילדים ולכל המשפחה,

שירה ושירים

שאלות לדין ורעיונות לפעילות

כל אלה יאפשרו לנו לפתח את הדין בתכנים החברתיים הקיימים בסדר. להגדה זו עשרה שערים, ואף היא, כמנהג הסדר, מתחילה בגנות ומסיימת בשבח. כל שער מתייחס לפסוק מן ההגדה ומאפשר עצירה ברצף הקריאה של ההגדה לצורך הרחבה באותו הנושא:

- "ביעור חמץ" - החמץ כסמל לתופעות החברתיות אותן יש לבער.
- "הא לחמא עניא" - בעיית העוני ושאלת הצדק מול הצדקה.
- "מה נשתנה הלילה הזה?" - העלאת המודעות לתחלואי החברה.
- "כנגד ארבעה בנים" - ארבע גישות חברתיות.
- "והיגדת לבנך" - חינוך למודעות חברתית.
- "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך" - היחס לעובדים זרים, פליטים וקורבנות סחר בנשים.
- "ויתנו עלינו עבודה קשה" - עבדות מודרנית.
- "בכל דור ודור חייב אדם" - חשיבותה של סולידריות.
- "אפיקומן" - האנשים הנסתרים מן העין.
- "הלל" - הכרת טובה לעשייה החברתית.

ברוח חג החירות נכריז:
"זקראתם דרור בארץ לכל יושביה"

חג שמח!
במעגלי צדק

בְּדִיקַת חֶמֶץ

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה
אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם
אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ
עַל בִּיעוּר חֶמֶץ:

הַלִּילָה הַזֶּה עַמ' 2
הַיְדוּת יִשְׂרָאֵלִית

במקורות קבליים ובמדרשים רבים אנו מוצאים התייחסות לחמץ כסמל ליצר הרע, גאוה, גסות רוח ואדנות נפשית הטמונים עמוק בבכי וסדקי הלב. על פי תפיסה זו, פעולת ביעור החמץ נועדה לנקות את לב האדם ולעקור מן השורש את התכונות השליליות המשחיתות את הפרט, ולפיכך אין אדם הפטור ממנה.

אנו מציעים להתבונן בחמץ גם כסמל לרוע חברתי ולתופעות חברתיות שליליות המשחיתות אותנו כחברה. עלינו לערוך ניקיון חברתי, לחדד את רגישותנו החברתית ולחפש באופן אקטיבי אחר אותם חוליים חברתיים אשר ניכחם הלב נחמץ. כשם שאנו מבערים את החמץ מבתינו, כך עלינו לבער את אותן עוולות מוסריות מקהילתנו.

גם מחובה זו אין אף אדם פטור. האחריות לזהות, למחות ולפעול כנגד ה"חמץ החברתי" הפושה בקירבנו מוטלת על כל אחד ואחת מאיתנו.

"... וכשאנו בודקים את החמץ לאור הנר אנו בודקים גם כן את חדרי הלב, לבער אחרי חומצת העבודות שנדבקה בנפשותינו, למען נוכל להיכנס אל חוג האורה של חג חירותינו ברוממות נפש, נקיים מכל כתם של העבודות, בין של אותה העבודות הגלויה, המשפילה את הוד הנפש ומעכירה את אצילות הרוח, ובין אותה העבודות הכמוסה, המזדייפת על ידי צבעים מזויפים של חירות שטחית תפול מתעים על ידם את ההמון העיוור".

(הרב אברהם יצחק הכהן קוק, מאבות הציונות הדתית, "בין עבודות לחירות", 'מאמרי הראי"ה')

חג הפסח \ נפתלי הרץ אימבר

...
 בַּעֲרוּ מִקִּרְבְּכֶם שְׂאֹר וּמִחֻמָּצֹת
 קִנְאָה, שְׂנֵאָה מִלֵּב הַשְּׂמֹון.
 הִסִּירוּ מִקִּרְבְּכֶם סֶמֶל תְּפִלְצֹת
 עֵגֶל הַזֶּהָב, אֵלִיל הַמָּמוֹן.
 אֲזַ בְּיָמֵי צִאתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
 נִפְלְאוֹת יִרְאֲכֶם אֱלֹהֵי שָׁמַיִם.
 חבצלת, תרמ"ו.

שאלות לדין

מהו החמץ אותו מבקש המשורר לבער?
 מה הקשר בין קנאה, שנאה, עגל הזהב ואליל
 הממון לעוולות חברתיות?

מהו החמץ שלכם? מה מפריע לכם בחברה?
 האם הייתם רוצים לשנות דבר מה?

שאלות לקטנים

רפורמה חברתית תתאפשר רק לנוכח שינוי אישי, כן ואמיתי של יחידים רבים.
 התיקון של היחיד הוא התיקון של החברה. (כהאספה נגדי)

תפילה לביעור חמץ חברתי

יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלוהי אבותינו,
כשם שביערנו החמץ מבתינו היום הזה,
כן תזכנו ותסייענו ותעזרנו
לבער העוולות המוסריות מחברתנו:
עוני, עבדות, ניצול, השפלה,
עצימת עיניים ואטימות.
ותתן לנו, לכל בני ביתנו ולכל ישראל
את הרגישות להבחין בעוול,
האומץ לשאת באחריות
והכוח לשנות את המציאות
ותזכנו להדבק באהבה, חמלה ורגישות
מעתה ועד עולם, כן יהי רצון.

"עתיד אני" -
זו מידה זרה;
"רצוני" -
מידה ואינה מידה;
"הריני" -
זו מידה טובה
(רבי מנחם מנדל מקוצק)

בכל דור ודור

הדקדקנות הרבה במצוות החמץ והחובה לפעול כנגדו באופן החריף ביותר ולשרפו על מנת להכחידו, מעידים על חשיבותה והכרחיותה של פעילות אקטיבית ונמרצת לטיפול ברוע, בין אם הוא נפשי או חברתי.

על החשיבות שרואה היהדות לא רק במחאה כנגד עוול אלא גם בפעולה אקטיבית למיגורו, אפשר לעמוד בדבריו של ז'בוטינסקי:

"כידוע, רעיון זה בדבר יכולתו וחובתו של האדם לתקן את העולם... הוא העיקר בפילוסופיה הסוציאלית של התנ"ך. האל ברא את העולם, אך האדם חייב לסייע לתיקונו. התנ"ך כולל לא רק את העיקרון של מחאה על העוול הסוציאלי, אלא גם שיטה ... לריקונסטרוקציה סוציאלית [בנייה מחודשת של החברה]".

(זאב ז'בוטינסקי, מנהיג ציוני, סופר ומשורר, אומה וחברה - פרקים בפילוסופיה הסוציאלית של התנ"ך)

פנימיות

"אדם חייב לבטל את החמץ שנשאר לו, אחרי שכבר שרף את החמץ. ומן התורה: "מבטלו בלבו". ומפרש הרבי מקרלין: איך מבטלים חמץ? איך מכלים את הרע? "בלבו" - על ידי קצת לב. כלומר בורא עולם רוצה מאיתנו קצת לב ואז הכל כבר יהיה בסדר."

(הרב שלמה קרליבך, מלחין חסידי ומורה רוחני, פירוש להגדה של פסח)

התרשמתי מן הדחיפות של העשייה. לדעת זה לא מספיק, עלינו ליישם. לרצות זה לא מספיק, עלינו לעשות (לאונרדו דה-ויינצ'י)

"הא לחמא עניא"

"הא לחמא עניא
די אכלו אבהתנא
בארעא דמצרים.
כל דכפין ייתי וייכל,
כל דצריך ייתי ויפסת.
השתא הכא, לשנה הבאה
בארעא דישראל.
השתא עבדי,
לשנה הבאה בני חורין"

הלילה הזה עמ' 24
הדרגה ישראלית

אנו פותחים את הסדר באמירת "הא לחמא עניא": קריאה לעניים ולנזקקים לבוא ולהצטרף לארוחת החג. לא בכדאי הפעולה הראשונה היא פתיחת ביתנו ולבבנו בפני מי שלא שפר עליו מזלו. בלילה זה אנו זוכרים לא רק את עוניים של אבותינו במצרים, אלא גם מספרים את סיפור התהוותנו לעם. כבר בפעם הראשונה בה נמסר במקרא ייעודו של עמנו, של זרע אברהם, נאמר: "ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט" (בראשית י"ח, יט).

בפתיחת דלתותינו בפני העניים, לא מתוך מירוץ המצפון אלא מתוך רגישות אמיתית, ושמירה על כבוד האדם, אנו מצדיקים למעשה את חירותנו ואת קיומנו כעם הנבחר, עם סגולה.

בעיית העוני בישראל חריפה וקשה. בלילה זה אנו צריכים לשאול עצמנו האם אנו, כפרטים וכחברה, מקיימים את הייעוד שלנו "לעשות צדקה ומשפט"? אפילו כשהמדינה מסייעת ומחלקת ואנו תורמים ומתנדבים, עולה השאלה: האם אנו רואים את האדם שמאחורי חזות הנזקק? האם אנו שומעים את קולו האישי? האם אנו חשים את מצוקתו?

"כל דכפין ייתי וייכל": אמירה זו המופנית לרעבים - לכאורה היתה צריכה להיות בבית הכנסת שישמעו העניים ויכולו לבוא לאכול עמו. אבל כשהאדם כבר בביתו מה טעם להכרזה זו? - למי הוא פונה באמירת "כל דכפין"? וצריך לומר שאין האמירה מופנית לעניים, אלא היא חלק ממצוות "והגדת לבנך", שאמרו האבות לבניהם: "דעו שמהות הפסח הוא הדאגה שיהיה לכל אדם די צרכו ולא ישארו עניים ורעבים בזמן הראוי להיות "בני חורין".

(הרב יוסף אלישיב, גדול הדור החרדי-ליטאי, פירוש להגדה של פסח)

ביהדות כורדיסטאן נוהגים לאחוז בכתף השכן בעת פיזום "הא לחמא עניא". כך נוצרת שרשרת של מסובים המסמלת את הקשר החברתי ואת איחוד הלבבות.

(מתוך מועדי ישראל)

מנהגי עדות

הנתונים לקוחים מתוך דו"ח העוני החצי שנתי של המוסד לביטוח לאומי (2008-2009), דו"ח העוני האולטימטיבי של ארגון "לותר" (2008) ושירות התעסוקה.

עוני הוא מצב שבו אין לאדם, למשפחה או לקבוצת בני אדם המהווים יחידה כלכלית אחת די אמצעים לקיים את עצמם, או לחלופין, מצב שבו אדם, משפחה או קבוצה נאלצים להסתפק ברמת חיים נמוכה במידה רבה מזו של יתר האנשים בסביבתם הקרובה

בישראל של שנת 2008 חיים 418 אלף משפחות עניות, שבהן 1.63 מיליון בני אדם, מתוכם 777,400 ילדים. הכאב הגדול ביותר של רוב הנזקקים (59%) הוא חוסר היכולת לתת לילדים את מה שהם צריכים. 69% מהנזקקים מדווחים שנקלעו למצבים משפילים כמו קבלת מזון מעמותות, בקשת עזרה מחברים או משפחה ואיסוף אוכל מהרצפה.

מהם לדעתכם הנתונים המעודכנים לשנה זו? האם אתם חשים כי מצב העוני החמיר או השתפר בשנה זו?

שכר מינימום הוא (לשעת עבודה, ליום עבודה או לחודש עבודה), הנמוך ביותר אותו רשאי מעסיק לשלם לעובד. היעד המרכזי המוצהר של שכר מינימום הוא להבטיח לכל עובד שכר מינימאלי לשם שמירה על כבודו של העובד ומניעת ניצולו. לעיתים גם שכר המינימום לא מספיק לקיים בכבוד משפחה.

שיעור המשפחות העובדות הלכודות במעגל העוני עלה מ-45.7% בשנת-2007 ל-46.4% במחצית הראשונה של שנת 2008. קיימת עלייה של 30% במספר מקבלי הסיוע העובדים במשרה מלאה בהשוואה ל-2007. לעומת זאת, ירידה בשיעור של 12% במספר העובדים במשרה קבועה. מרבית הנזקקים העובדים מחזיקים במשרות זמניות (58%) ועובדים במשרה חלקית או לפי שעות (63%). נושא התעסוקה נתפס כמקור העיקרי לבעיית העוני. שתיים מהסיבות הבולטות לבעיה הן שכר נמוך/עבודה זמנית או חלקית (47%) וחוסר במקומות עבודה (33%).

ד"ר העני האלטרנטיבי של ארגון "לחתי" (2008-2009) ושיתוף התעסוקה.

מהי המשמעות של נתונים אלו? האם עבודה היא ערובה לשגשוג והעדר עוני? מדוע לדעתכם זהו המצב? מה ניתן לעשות בידון?

* נתונים לקוחים מתוך דו"ח העוני החצי שנתי של המוסד לביטוח לאומי (2008-2009).

בכל דור ודור

"נכון. צריך להודות. אין בישראל אנשים רעבים שמתגלגלים ברחובות חסרי כל, כמו בארצות קפיטליסטיות מסוימות. אין. פה ושם זקנים עירייים נזכרים בלילות באשפת השוק, אבל לילדים אין כאן, למזלנו, חוסר חמור בויטמינים מפני שיש שמש ופרי הדר בשפע ובזול. גם הים עדיין חינם, בחלק מהמקומות. אבל הגדרת העוני, למרות כל הטענות והעובדות האלה, הגדרת העוני היא אחרת לחלוטין. לא בפרוסת הלחם במרגרינה מדובר. גם לא בגרונות העוף שמהם מבשלים, במשפחות רבות, מרק, וקוראים לזה מנת בשר. הגדרת העוני היא עמוקה מזה. היא חברתית. היא נפשית. אדם עני מגדל ילדים עניים שיגדלו ילדים עניים. שלא יוכלו לחלום אפילו על התקדמות, על לימודים, על התפתחות. מי מדבר על אוכל, אף על פי שגם אוכל הוא בעיה, כמובן. מדובר בחינוך. מדובר בשניים או שלושה או יותר ילדים, שאי אפשר לקנות להם נעליים או טרנגי חדש והם לא יכולים ללכת לחוג אחרי הצהריים ומדובר בחמישים ש"ח לחודש שצריך לשלם בעד החינוך האפור. מדובר ברופא פרטי שיש להתייעץ איתו אם יש בעייה חמורה, ואי אפשר לשלם לו אז מסתפקים במערכת הבריאות החולה ... מי שחי מתחת לקו העוני אולי לא הולך לישון רעב, אבל קם בבוקר ללא תקווה."

(אברמה גולן, עיתונאית וסופרת, "קו הבושה", עיתון הארץ)

כשנסענו העירה לבקר את דוד אפרים \ יהונתן גפן

כשנסענו העירה לבקר את דוד אפרים
ראינו המון חנויות של נעלים
וחשבת: אם פתאום יחליטו הנעלים
לצאת מהזכוכית ולחפש להן רגליים, יהיה פה שמח

כשנסענו העירה לבקר את דוד אפרים
ראינו חנויות צעצועים בגבעתיים
שאלו אותי "מה אתה רוצה?"
אמרתי "אופניים"
אמרו לי "בסדר. בשנה הבאה."

כשנסענו העירה לבקר את דוד אפרים
עברנו על יד איש עם חורים בגרביים
היו לו פנים עצובות, הוא נשען על מקל
אמא אמרה לי לא להסתכל, אבל הסתכלתי

כשנסענו העירה לבקר את דוד אפרים
זה היה בחורף, לפני שנתיים
מאז גדלתי, כבר יש לי אופניים
כמעט שכחתי שפעם הייתי בן שלוש
רק האיש העני עם החורים בגרביים לא יוצא לי מהראש

הכבש השישה עשר, 1978

© כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם

שאלות לדיון

הילד בשיר מפגין רגישות גבוהה וחדות ראייה שלפעמים נשחקים
אצל המבוגרים הטרוידים בחיי היומיום ואינם פנויים לראות את
סבלו של הקבצן ברחוב.

היחס של החברה לחלקים החלשים שבה הוא משמעותי לא רק
במישור המעשי, אלא גם ואפילו קודם לכן, במישור התודעתי. אם
נעצום עין מול סבלם של החלשים בקרבנו, נהפוך לחברה אכזרית.
חישובו: מה אנחנו יכולים לעשות על מנת שהאנשים 'עם החורים
בגרביים' לא יצאו לנו מהראש?

שוועת עניים אתה תשמע, צעקת הדל תקשיב ותושיע

(בתוך סיד ההודיה "נשמת כל חי" הנאמר בתפילת שחרית של שבת ושל יום טוב ובהגדה של פסח)

רעיונות לפעילות

לפניכם הגדרות שונות למושג 'עני'.
חישוב: מי הוא לדעתכם אדם עני?

"להיות ענייה זה לראות ארנק עור או מעיל בחלון הראווה ולדעת שאף פעם לא אוכל לקנות אותו" (אנונימי).

"עני הוא מי שמוציא לפחות 65% מהוצאותיו על מזון ודיר" (מתוך מחקר של טום קפלן ויפית אלפנדר, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה)

"עני הייתי אין לחם ובגד, כל יודעי, מכרי עמדו מנגד, ואעבוד ואעמול בזעת אפיים ושכרי לא נהיה הבא מכולת..." (שאלו טשרניחובסקי, משורר עברי, רופא ומתרגם)

"היעדר היכולת לקנות חולצה יפה ומכובדת, שמקובל להופיע איתה בסביבה ציבורית, מצביעה על מצוקת עוני" (לפי "מבחן הבושה" של ההוגה הסקוטי אדם סמית, אבי תורת הכלכלה הקלאסית)

פנימיות

"מדוע אנו מבדילים בין 'זכפין' (רעב) לבין 'דצריך' (נזקק)? האם אין הנזקקים גם רעבים?
תשובה אפשרית היא שהרעב אין פירושו בהכרח היעדר מזון גשמי, אלא אולי רעב לחברת בני אדם דווקא, לדאגה, ליחס אנושי ... ה'דצריך' הם המוטרדים, המבולבלים מבחינה רוחנית, המשותקים מבחינה פסיכולוגית, הבודדים, הקשישים - כל מי שנותר מאחור, נרמסים תחת גלגלי החברה ההולכת ונעשית תובענית ושוחקת יותר ויותר."
(הרב שלמה ריסקין, רב היישוב אפרת, פירוש להגדה של פסח)

קו הענני / רוני סומק

כְּאִילוֹ אֶפְשֵׁר לְמַתַּחַם קוֹ וְלוֹמַר: מִתְחַתֵּיו הָעֲנִי
הִנֵּה הַלְחָם שֶׁבְצִבְעָיו אֶפּוֹר זֹלִים
נִהְיָ שָׁחַר
וְהִזְיָתִים בְּצִלְחַת קִטְנָה
עַל מַפֵּת הַשְּׁלָחַן.
בְּאִוִיר, עֶפֶס יוֹנִים בְּמַטָּס הַדְּדָעָה
לְצִלְיָלִי הַפַּעְמָוִן שֶׁבִּיד מוֹכֵר הַנּוֹפֵט בְּעִגְלָה
הַאֲדָמָה,
וְהִיא גַם קוֹל הַנְּחִיחָה שֶׁל מְגִפֵי הַגּוֹמִי בְּאֲדָמָה
הַבְּצִיָּת.
הִיִּיתִי יֶלֶד, בְּבֵית שֶׁקָּרָאוּ לוֹ צָרִיף
בְּשִׁכּוֹנָה שֶׁאָמְרוּ עָלֶיהָ מַעֲבָרָה.
הִקּוֹ הַיְחִיד שֶׁרְאִיתִי הָיָה קוֹ הָאֶפֶק וּמִתְחַתֵּיו
הַכֹּל נִרְאָה
עֲנִי.

גן עדן לאורז, 1996

© כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם.

קו הענני = מונח המשקף
רמת חיים מסוימת.
הכנסה כספית מסוימת
נקבעה כ'קו הגבול' בין
אלה שהכנסתם החודשית
נמוכה ממנו והם נחשבים
לעניים, לבין אלה
שהכנסתם החודשית
גבוהה ממנו. מאחר ש של
כלל האוכלוסייה במדינה
משתנה, מעדכנים את קו
הענני מדי שנה.

אבטלה היא מצב בו

אדם המסוגל לעבוד אינו מסוגל
למצוא עבודה תמורת שכר. במצב
זה אדם זכאי לתשלום דמי אבטלה
מהמדינה לתקופה מוגבלת. גובה דמי
האבטלה ואורך התקופה נקבעים לפי מצבו
האישי של המובטל ולפי גובה הכנסותיו
בתקופה שעבר

מספר דורשי העבודה בינואר 2009, עלה
ב-15.1% לעומת ינואר 2008 וב-
3.8% לעומת דצמבר, ועומד כעת
על 218.5 אלף איש.

* אדם מסוגל, המצטט *
המסודר לריכוז לאומי (2008-2009). דוח העניי האלטרנטיבי של ארגון "לתת" (2008) ושירות התעסוקה.

שאלות לדין

אלו רגשות מעורר בכם שיר זה?

מהי הביקורת העולה מן השיר על המושג "קו הענני"? האם אתם מסכימים איתה?
מאחורי כל קיטלוג אקדמי יבש של "ילד מתחת לקו הענני", רוחשים מצוקות וצרכים
של ילדים החווים את העוני יום יום, שעה שעה. חישובו מה אנו יכולים לעשות על מנת
לראות את הילד אשר מעבר לנתונים הסטטיסטיים.

תמיד תן לזולת מבלי לזכור, תמיד קבל מבלי לשכוח (אנניסי)

"אליהו" מתוך סדרת התמונות "סיפורי התנ"ך", באדיבות עדי נס.

שאלות לדין "... והעֲרָבִים, מְבֹאִים לוֹ לֶחֶם וּבֶשֶׂר בְּבִקְרָה, וְלֶחֶם וּבֶשֶׂר, בְּעֶרְבַּ" (מלאכים א, י"ז, ו')

כיצד מתואר אליהו בתמונה?
מדוע לדעתכם נאלץ גם אליהו המודרני להסתמך על נס
אלוהי, על העורבים, בכדי לאכול?

הנתונים לקוחים מתוך דו"ח העוני החצי שנתי של המוסד לביטוח לאומי (2008-2009), דו"ח העני חלטיטיב של ארגון "לוחם" (2008) ושירות התעסוקה.

העשירון התחתון אלו עשרת האחוזים של האוכלוסייה הנמצאים בתחתית הסולם הכלכלי-חברתי.

60% מהנזקקים חשים כי מצבם הכלכלי הידרדר ב-5 השנים האחרונות. אחד מכל ארבעה ישראלים (27%) הצהיר כי הוא חושש להידרדר לעוני. 44% מהנזקקים אינם מאמינים שייצאו ממעגל העוני וכמעט שליש (30%) סבורים שגם ילדיהם יחיו בעוני.

מה לדעתכם ניתן לעשות על מנת להוציא ממעגל העוני ילדים המגיעים ממשפחות עניות?

יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח לרווחה.
ויהיו עניים בני ביתך (מסכת אבות, פרק א', משנה ה')

דו"ח העוני - פעמיים בשנה מפרסם המוסד לביטוח לאומי דו"ח המתאר את מימדי העוני והפערים החברתיים בארץ. ארגון "לתת- סיוע הומניטרי ישראלי" יזם את הפקתו של דו"ח העוני האלטרנטיבי. הדו"ח האלטרנטיבי מבקש להדגים את הפן האישי והפיזי של העוני והעניים, המסתתר מאחורי המספרים והנתונים הסטטיסטיים היבשים שמפרסמים המוסדות הממשלתיים והוא משקף את המצב העדכני בשטח.

בכל דור דור

דו"ח העוני חוזר לכותרות לאיטו החל משעות הבוקר. הוא מתחיל בשמועות - היום יתפרסם הדו"ח; ממשיך בהפתעה - היום יתפרסם הדו"ח?; ונגמר בהודעה - פורסם דו"ח העוני. כל העיתונים יפתחו עם הידיעה המרעישה - יש עוני בישראל וגודלו כך וכך, מישהו יציין את הנתון הקליט - רבע מהאוכלוסייה ו-800 אלף ילדים... עכשיו צריכים סמל - מישהו יראה תמונה של מקרר ריק, שיש בו אולי קצת בקבוקי מים מהברז, גבינה ושתי ביצים, אחר יראה חסר בית מחטט בפח או אוסף שאריות של ירקות מאחורי הדוכנים בשוק, ואף אחד לא ייזכר שראה אותה תמונה עם אותו מקרר והסדקים בקיר שמאחריו כבר בשנה שעברה, או שאותו הזקן שאוסף ירקות זה אותו הזקן שמחטט בפחים מתחת לבית שלו. הידיעה על העוני תפתח את כל מהדורות החדשות... אחר כך יגיעו הפרשנים... מישהו יאשים את הממשלה... מישהו יצביע על תקציב הביטחון... יהיו גם כאלה שיגידו שיש בעיה במדידת העוני וצריך לשנות את הסקאלה... זה נגמר בקול ענות חלושה - היה אתמול דו"ח עוני; נמשך בהפתעה - היה אתמול דו"ח עוני?; ודועך בהשלמה - נו טוב, היה אתמול דו"ח העוני. מישהו עוד יכתוב על זה משהו. רק העוני נשאר.

(ירון כהן-צמח, "דו"ח על דו"ח העוני")

צדק וצדקה

"כי-יהיה בך אביון בך אביון מאחד אחיך באחד שעריך בארצך אשר ה' אלהיך נתן לך לא תאמץ את-לבבך ולא תקפץ את-ידך מאחיק האביון כי-פתם תפתח את-ידך לו; והעבט, תעביטנו; די מחסרו אשר יחסר לו" (דברים, ט"ו, ז'-ח')

"כי יהיה בך אביון- יכול להיאמר רק לציבור. שהרי אי אפשר לומר ליחיד 'כי יהיה בך אביון' ... וחובת הדאגה לעניים חלה על הציבור ועל היחיד כאחד, והיא תלויה בשניהם. ספק אם יש עוד מצווה הדורשת פעילות בו זמנית מתמדת של הציבור וגם של היחיד כמצווה זו של דאגה לעניים". (הרב שמשון רפאל (הרש"ר) הירש, מנהיג היהדות האורתודוקסית בגרמניה במאה ה-19, פירוש על התורה) בפירושו, מבחין הרש"ר הירש בין פעולת צדקה לפעולת צדק: הצדקה הינה התמיכה הכלכלית, העזרה והסעד הנפשי שנותן אדם לחברו. היא נעשית מכוח בחירתו של האדם, והוא המחליט מתי, איך ולמי לתתה. האדם המקבל תלוי בחסדו ובטוב לבו של הנותן. זהו מעשה של "לפנים משורת הדין". בדרך כלל נותנת הצדקה מענה נקודתי בלבד ולא מענה עמוק, הנוגע בשורשי הבעיה.

מעשה הצדק, לעומת זאת, כולל את החוק, המשפט והמדיניות חברתית המבטיחים חלוקה צודקת של משאבים כלכליים. האדם אינו חופשי לבחור אם לעשות צדק: הוא מחויב בכך. הצדק הוא התשתית עליה עומדת החברה, והוא מעוגן בחוק ובמוסר האנושי. הנאמנות לצדק היא מוחלטת ואינה ניתנת לבחירה. זהו הדין. כינון חברה תקינה מושתת על שני המרכיבים. זקוקים אנו למערכות גדולות ומאורגנות הנותנות פתרונות כוללניים, כבמעשה הצדק. בה בשעה, אנו זקוקים גם ליחס החם והאישי הרואה את האדם הפרטי, ואת תחושותיו ומצוקותיו, כבמעשה הצדקה.

"זיכרון יציאת מצרים מהווה מקור תודעה מרכזי גם למצוות הנוגעות ליחס לשוליים הכלכליים של החברה: "לא תטה משפט גר יתום ולא תחבול בגד אלמנה. וזכרת כי עבד היית במצרים ויפדך ד' אלוקיך משם, על כן אנכי מצווך לעשות את הדבר הזה" (דברים כד, יז-יח); "כי תחבט זיתך לא תפאר אחריו לגר ליתום ולאלמנה יהיה. כי תבצור כרמך לא תעולל אחריו לגר ליתום ולאלמנה יהיה. וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים על כן אנכי מצווך לעשות את הדבר הזה" (שם כ-כב). המעיין יבחין כי מדובר כאן בשני סוגים של חובות חברתיות. ראשונה בהן היא החובה לעשות צדק, ולא להניח לפגוע בגר יתום ובאלמנה. אין להם משענת חברתית, ואין כוח בידם לתבוע את העושק אותם, ועל כן מעמדם עלול להיות מעורער מבחינה משפטית. התורה מצווה אפוא לעשות עימם צדק בדיוק כפי שנעשה צדק היסטורי על ידי אלוקינו בשעה שהוציא אותנו ממצרים. שניה בחובות היא חובת הצדקה - בעל הקרקעות החובט את זתיו ובוצר את כרמו אינו יכול להתעלם מהעובדה שיש מישהו שאין לו, ועליו להניח בשדהו חלק מפירותיו כדי שיהיה לחלש יותר מה לאכול. חובה זו אף היא נובעת מיציאת מצרים, שכן בשעה שהיינו עבדים במצרים לא רק לצדק קיוונו, כי אם ליחס אנושי הדואג למצוקותינו ותומך בנו בשנים הקשות של העבדות. חסד עשה עמנו בוראנו שהאזין בסופו של דבר לבקשתינו, וחסד זה חייב לכונן את יחסינו אל החלש כלכלית וכלפי מי שאין בידו להחזיק את עצמו".

(הרב יובל שרלו, ראש ישיבת ההסדר בפתח-תקווה, ממקימי עמותת "צהר").

רעיונות לפעילות

חישוב: אילו מן הפעולות הבאות הן מעשי צדקה ואילו מעשי צדק? אילו יתרונות ואילו חסרונות לכל מעשה?

תשלום בעד ימי מחלה לעובד

מימון סל תרופות

נגישות לנכים בבתי קולנוע

חלוקת סלי מזון בחגים

לקט, שכחה, פאה ומעשר לעניים

שכר זהה לנשים ולגברים באותו התפקיד

השאלת כסא גלגלים לאדם נכה מעמותת יד שרה

מימון שעות לימוד נוספות לתלמידים עם צרכים מיוחדים

צ. ד. ק.

שדק
שדק
שדק

על חשיבותו של הצדק:

"צֶדֶק צְדָקָה, תְּרַדְּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיִרְשַׁתְּ אֶת-הָאָרֶץ, אֲשֶׁר-
ה' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ" (דברים, ט"ז, כ')

"תרומה של אדם לחברו היא מעשה יפה ונאצל. אדם גורע מעצמו כדי לעזור לחברו, בלא לבקש תמורה. ובסתר. אבל תרומה עלולה להיות חרב פיפיות בשל גחמנותה. ברצותו, יתן העשיר, ברצותו יקח. רגע יאהב את העניים ורגע ימאס לו מהתנהגותם הבלתי נאותה. צרכי יסוד כמו מזון, חינוך ובריאות - אסור שיהיו בידיהם של נדבנים. תפקידה של המדינה הנאורה לדאוג לכך שיהיו נגישים לכל אזרחיה, תמיד, ובלא קשר למצבי רוח ציבוריים מתחלפים. צדקה אינה תחליף לצדק חברתי וכלכלי. אבל היא עלולה להעניק לממשלה פסק זמן מלאכותי ובכך לאפשר לה להמשיך במעשיה הלא מוסריים מבלי שמקבלי ההחלטות או הציבור יעומתו עם תוצאות מעשיהם."

(שלי יחימוביץ, חברת כנסת, "עניים מקולקלים")

כל עוד שאיננו מספקים לכל האזרחים לחם לאכול וגג מעל לראשיהם,
וכל עוד איננו מאפשרים להם להתפרנס מבחינה רוחנית,
אין אנו זכאים לספח את האשלייה שאנו ראויים לתואר- חברה אנושית

(יאנוש קורצ'אק)

על חשיבותה של צדקה:

"אָנְשׁתַּי - חֵיל מִי יִמְצָא... כִּפֶּה פְּרִשָּׁה לְעֵנִי וַיְדִיחַ שְׁלַחָה
לְאַבְיוֹן" (משלי, ל"א, י, כ')

"יתרון יש גם כן שהצדקה תהיה נובעת מרגש של נדיבות, מה שאינו נמצא מהיותו נובע מרגש של כוח, עוז ומשפט. רגש הנדיבות פועל על לבו של האדם לשלח רעיונותיו **לחדור אל מצבו של העני** הנצרך והנדכא, חוץ ממעמד עצמו וחובתו. אבל רגש המשפט הלא לא יתפשט להלאה מגבול עצמיותו של הנותן, המתאמץ לצאת ידי חובתו אשר הוטלה עליו..." (הרב קוק, עין איה למסכת שבת, ב', כ"ז). ואכן אם הצדקה ניתנת ברמה הקהילתית ולא הממלכתית, כאשר במידה רבה "כולם מכירים את כולם", יש להניח שהנתינה אינה נעשית באופן פורמלי וקר, אלא מתוך אהבה וכבוד, חסד ורחמים, בבחינת "ותפק לרעב נפשך". המצוה הציבורית של הצדקה צריכה לבטא ערכי היסוד שלה. העוני איננו "בעיה מעיקה" הדורשת "פיתרון", כי אם הזדמנות לבטא בחום את המידות הנעלות המאפיינות את עם ישראל כ"רחמנים, ביישנים וגומלי חסדים". על כן הצדקה אינה מוטלת על המערכת הממלכתית, שהיא בהכרח מערכת בירוקרטית קרה, אלא על הפרט או על הקהילה, שלהם יש אפשרות לשמור על הקשר הנובע מהיכרות אישית, קשר שיש בו חום אנושי וביטוי לרגשי חסד ולאהבת הבריות. הערכים החשובים ביותר של הצדקה, לדעת הרב קוק זצ"ל, הם אחוות האחים, אהבת הבריות והחסד הנובע מהם. רק אחריהם באים ערכי הרחמים והחסד הבא מתוך נדיבות לב, וכן המחוייבות לערכי הצדק ולדבר ה' כציווי פורמלי "

(הרב עזריאל אריאל, רב היישוב עטרת, "אשרי משכיל אל דל", עלון

במעגלי צדק 10)

אל דלקה

"מה שחשוב במדינת ישראל אינו ההתממשות של הבטחה עתיקה וגם לא ההתחלה שהמדינה מציינת, התחלת עידן של ביטחון גשמי - בעייתי, למרבה הצער! - אלא ההזדמנות שניתנה סוף סוף לקיים את החוק החברתי של היהדות. העם היהודי נכסף לאדמתו ולמדינתו לא בגלל העצמאות חסרת התוכן שציפה להשיג מהן, אלא בגלל מפעל חייו, שסוף סוף היה יכול להתחיל בו ... זה באמת היה איום ונורא להיות העם היחיד שמגדיר את עצמו באמצעות דוקטרינה של צדק והיחיד שאינו יכול ליישמה. זוהי קריעה וזוהי משמעותה של הגלות.

שיעבוד המדינה להבטחות החברתיות מבטא את המשמעות הדתית של תחיית ישראל, כשם שבעת העתיקה, הצידוק לנוכחות בארץ היה העשייה המשפטית!

... הצדק כמהות קיומה של המדינה - זו הדת"

(הפילוסוף עמנואל לוינס, חירות קשה, באדיבות הוצאת רסלינג)

"רות ונעמי מלקטות" מתוך סדרת "צילומי התנ"ך", באדיבות עדי נס

"ותאמר, אלקטה-נא ואספתי בעמרים אחרי הקוצרים; ותבוא ותעמוד מאז הבקר ועד-עתה זה שבתה הבית מעט" (רות, ב', ז')
נעמי ורות מגיעות ליהודה כשהן חסרות כל. מה הן עושות על מנת לשרוד?

ההלכה היהודית מחייבת את בעלי התוצרת החקלאית להעניק "מתנות לעניים": להשאיר חלק מן היבול לעניים ולתת להם יבול שנפל או נשכח (כלקט, שיכחה ופאה).

כיצד קושר האמן עדי נס בין סיפורן של נעמי ורות לבין העוני בן זמנינו? התבוננו היטב: האם הנשים בצילום, רות ונעמי המודרניות, זוכות ל"מתנות עניים"?

אילו מנגנוני צדק המחייבים את בעלי האמצעים בחברה להעניק למעוטי היכולת קיימים בימינו? האם הם מספיקים?

לפני כשנה וחצי, יצאה עמותת **במעגלי צדק** בקריאה להנגיש את בתי הכנסת והמרכזים הקהילתיים לנכים, על מנת לאפשר לכולם להיכנס ולקחת חלק בתפילה ובחיי הקהילה. בעקבות קריאה זו התקבלו תגובות רבות. עיינו בשתיים מהן וחישבו: מה ההבדל בין הפתרונות המוצעים? איזה מהם הוא פתרון של צדק ואיזה של צדקה? מה, לדעתכם, מהווה פתרון מקיף? איזה פתרון נתן הרגשה טובה יותר לנכה?

רעיונות לפעילות

יש אנשים לא מחוברים

יאיר, מרכז, 01/09/04 08:13

אני בעד מיזמים לטובת הציבור, כל שכן לטובת ציבור הנכים. אבל חשוב להבין - הדבר הזה לא היה במודעות כשבנו בתי כנסת ולכן בהחלט חשוב לדאוג שאם בא נכה לבית כנסת, יבואו כמה אנשים וישאו אותו פנימה.

מכאן ועד 'קריאות נרגשות' לשנות את המצב - הדרך ארוכה מאד. הדבר כרוך בתקציבים גדולים ואני ממש ממש לא רואה בתי כנסת שבקושי מחזיקים את עצמם ביום יום משקיעים הון עתק בסידורים כאלה. .. ובכן, יש לי חדשות בשבילכם - אני ושכמותי נעזר בהעלאת עגלות נכים ובהורדתם - אתם תחשבו שאתם עוזרים וביום הדין הגדול בעוד שבועיים, לדעתי, יציגו בפניכם את כתב ההתחייבות שפרסמתם כאן וישאלו אתכם - נו? ואיפה אתם? ומה תגידי?

עצוב, אבל טוב לדעת

קובי, תל אביב, 31/08/04 18:43

נתוני הסקר הם עצובים, אך לפחות טוב לדעת שזו המציאות על מנת שנוכל לתקנה. החובה של כל אחד מאיתנו היא ללכת לבית הכנסת האישי שלו, לבדוק האם גם הוא שייך לקטגוריית בתי הכנסת שאינם נגישים, לפנות לגבאי בית הכנסת, ולדאוג שהשנה במקום להשקיע במזגן חדש, תהיה רמפה חדשה על מנת לאפשר לנכה להתפלל איתנו.

מי שלא יעשה זאת, במובן מסויים הוא שותף לאי הנגישות. ברור שאי אפשר לשנות את העולם, אך נראה לי שזה המינימום שמתבקש מכל אחד מאיתנו. בהצלחה לכולם, בדרך לתשובה החברתית.

קודות למחשבה

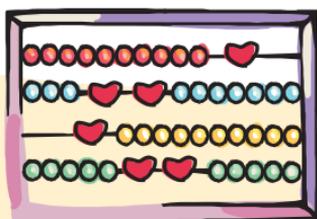
נסו לחשוב על סביבתכם הקרובה: היכן אתם נתקלים בחוסר נגישות פיזי או מנטאלי (כלומר העדר יכולת הקבלה של האדם הנכה על-ידי הסביבה). כיצד ניתן לפעול בתחום זה? חשבו על מקרים נוספים בהם חשוב לנקוט בפתרון של צדק ולא רק של צדקה.

"מה נשתנה"

"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות?"

הלילה הזה עמ' 28
הגדה ישראלית

אחת לשנה, בליל הסדר, אנו מתכנסים ושואלים: "מה נשתנה?" עצם העמדת שאלה שו והרצון הגלום בה לעורר את סקרנותנו לשמוע על "הלילה הזה" ועל ייחודו, מעידה עלינו כעל בעלי חירות אמיתית. כזו, המאפשרת לנו לתהות על המציאות העכשווית, לחפש משמעות למעשים ולדרוש מענה לקושיות. יחד עם זאת, בידינו היכולת לבחור באיזו מידה נממש את החירות הזאת. האם להגשים אותה באופן חלקי, רק בעצם ששאלנו והקשינו קושיות בעלמא, או שנממש אותה באופן מלא ונתהה תהייה פנימית, עמוקה, כזו המעוררת והיכולה להביא לשינוי. הלילה נעמוד על עומק ה"מה נשתנה", מתוך רצון לפעול פעולה ממשית. נשאל: מה השתנה בחברתנו - לטובה ולרעה? מה נעשה עד כה? מה עוד יש לעשות? מהי האחריות המוטלת עלינו ועל מי עוד היא מוטלת? במה אנו יכולים לסייע?

בארוחת ליל הסדר אנו משנים ממנהגינו: אוכלים מצה, מרור, מטבילין ויושבים בהסבה. זאת, על מנת לעורר את הילד לשאול שאלות שבתשובותיהן כרוכים סיפור יציאת מצרים והמעבר משיעבוד לגאולה.

לאורך הסדר יכולים אנו להוסיף מנהגים ופעולות חריגות אשר יעלו אצל הילד קושיות. התשובות לקושיות אלו תפתחנה בפני הילד צוהר למציאות החברתית שלנו ותאפשרנה לו להגיע לתודעה חברתית גבוהה יותר.
לדוגמא:

פעולה: המבוגר יעמוד ויפנה את קערת הסדר מן השולחן.
המסר החברתי: עוני - לעניים אין אוכל לסעודת החג.

פעולה: המבוגר יבקש מהילדים לרוץ מצד אחד לצד השני של החדר במהירות רבה כחמש דקות ולאחר מכן לעמוד על רגל אחת כחמש דקות.

המסר החברתי: העסקה פוגענית - ישנם אנשים העובדים בתנאי עבודה קשים, עומדים על הרגליים כל היום ומקבלים בקושי שכר מינימום.

פעולה: כל המשפחה תעמוד מסביב לשולחן הסדר. המבוגר יזמין אותם באופן שרירותי להסב לשולחן (כגון: מי ששערו שחור בלבד, מי ששמו מתחיל באות ב' וכדומה).

המסר החברתי: לטעום מן התחושות של אדם המופלה לרעה ולא זוכה לשבת עם הכלל.

פעולה: המבוגר יאסור על כולם לזוז משולחן הסדר ללא רשותו. **המסר החברתי:** יחס למהגרי עבודה - ראיית העובד הזר כעבד הכפוף לרצון בעליו, לקיחת דרכונו והגבלת חופש התנועה שלו.

פעולה: המבוגר יסדר מקום ליד השולחן ללא כסא.
המסר החברתי: היחס לבעלי מוגבלות - העדר נגישות במקומות ציבוריים.

סיפורי יום-טוב \ מרכזי ספקטור, תרגום: א"נ גנסינ
לכבוד פסח, הקושיה החמישית

...

אביו של ישראליק כבר הריק את ה"כוס הראשונה". גולדה יושבת לא הרחק ממנו לבושה בגדי יום טוב. ישראליק יושב לימינם ופרלה - לשמאלם. בבית אור, נקי וטהור, הודות לידיה החרוצות של גולדה.

- "לשנה הבאה בני חורין"...

והכוס השנייה נמלאה.

- נו, בני - קרא האב אל ישראליק - היודע אתה לשאול את

ארבע הקושיות? שאל נא!

ישראליק עשה כדבר אביו. הוא לא נכשל בלשונו אף פעם -

החל ב"מה נשתנה" ויכל ב"כולנו מסובים". האב כבר חפץ לענותו

אולם הבן הפסיקו:

- אבא חפץ אני לשאול...

- מה? קושיה חמישית?

- לא, סתם לשאול...

- נו, נו, שאל, בני, עתה מותר לך...

- שאלתי היום - החל ישראליק - את פי יעק'לי מדוע לא בא

אלינו ויענני כי הוא מתבייש בקאפוטתו* הישנה ... חדשה אין

לו... אביו לא קנה... כסף לא היה... אבא, הלא יש לי שתיים...

הוא לא חפץ לקחת... אתה, הוא אומר, תייסרני... **התייסרני**,

אבא?

עיני ישראליק הישירו להביט בפני האב ולבו הקטן חיכה למוצא

שפתיו בהלמות מהירה, אולם האב היטיבה, כמעט, את "הסיבתו"

ויקרא בקול רם:

- "עבדים היינו..."

ישראליק ניסה לשאול שנית, אולם האב לא שעה אליו.

ישראליק התעצב מאוד אל לבו. לבו הטהור הבין, כי האב לא

יסכים לחפצו; אולם בכל אופן לא יכול לבאר לו ברגע ההוא את

פירוש המלים "ואהבת לרעך כמוך"...

עצוב ונכה-רוח נרדם ישראליק ב"ליל הסדר" הראשון באמצע

ה"סדר". קושיתו נשארה בלתי מיושבה - ומני אז והלאה החלו

לנקר במוחו עוד הרבה, הרבה קושיות חזקות..."

*קפטה=מעיל משי ארוך ושחור אותו נוהגים החסידים ללבוש בשבתות ובחגים

מה שחשוב זה לא להפסיק לשאול (אלברט איינשטיין)

- מהי הקושייה החמישית ששאל ישראליק את אביו בליל הסדר?
- מה היתה תגובתו של האב וכיצד היא השפיעה על הבן?
- מה דעתך על שאלתו של הבן ועל תשובתו של האב?

סיפור זה מציג באופן חד עד כאב את הפער שבין אמירת ההגדה בעלמא, כ'מצוות אנשים מלומדה', לבין אמירתה בצורה אמיתית ומשמעותית. כלומר, אמירתה בדרך המבינה את האחריות החברתית הכרוכה בסיפור יציאת מצרים ומכירה בקריאה הגלומה בו לפעילות ממשית.

חישוב: באילו מקומות נוספים בהגדה אנו נקראים להכיר באחריותנו המוסרית - חברתית ולפעול לשם מילויה?

בסיפור עולה גם שאלה חינוכית: חשיבות הדגמא אישית שעל ההורים להראות לילדיהם.

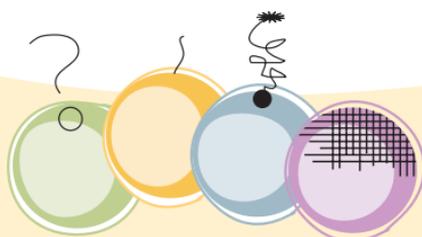
חישוב: מה ניתן לעשות יחד, כמשפחה, למען שינוי חברתי?

"ארבעה בנים"

"כִּנְגַד אַרְבַּעַה בְּנִים
דְּבַרְהָ תוֹרָה.
אֶחָד חָכֵם,
וְאֶחָד רִשָּׁע,
וְאֶחָד תָּם
וְאֶחָד שְׂאִינֹו יוֹדֵעַ לְשֹׂאֵוֹל"

הלילה הזה עמ' 42
חג החירות

ארבעת הבנים חיים בינינו. הם הולכים למכולת, ממהירים בבוקר לעבודה, קופצים בקיץ לכנרת ולא מוותרים על מנגל ביום העצמאות. לחלקם אכפת מאוד ממה שקורה סביבם, בשעה שאחרים עסוקים רק בעולמם הפרטי.

ההגדה מספרת לנו על ארבעה סוגי אנשים והיחס השונה שהם מגלים כלפי הערכים המשותפים לכלל החברה. חלקם מחוברים יותר למכנה המשותף שלנו כפרטים בתוך ציבור, בשעה שאחרים מרגישים את עצמם כזרים מחוץ למעגל, כמי שמתבוננים מן הצד מבלי ליטול חלק. ההגדה נותנת ביטוי לעמדות שונות שהפרט יכול לפתח כלפי הסביבה בה הוא חי ולדפוסים שונים של השתייכות למעגל החברתי שבתוכו האדם צומח.

בעמודים הבאים אנו מציעים דרך נוספת להתבונן בארבעת הבנים הללו כעל ארבע גישות חברתיות. זאת, מתוך שימת דגש על הדרך שבה כל אחד מהם בוחר להתייחס לזולתו ולמה שנדרש ממנו בהיותו חלק מחברה.

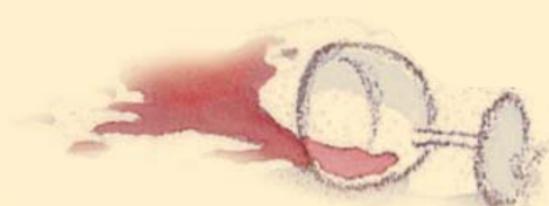
ישנם שלושה מעמדות
של בני-אדם:
אלו שרואים, אלו שרואים
כאשר מראים להם
ואלו שאינם רואים
(ליאונרדו דה וינצ'י)

"האישה עם השקית" \ איה כורם

רונה אומרת
שכדור הארץ מתחמם
ואני האישה עם השקית
רונה אומרת
שהאדישות עוד תהרוג אותנו
ואני האישה עם הסכין
רונה אומרת
שיש כאן מסכנים מנוצלים
כשאני סוגרת את חלון המכונית
רונה אומרת שחצי מהעם רעב
ואני האישה עם הפריכית

רונה אומרת שהתרבות הלכה לעזאזל
ואופס, אני האישה עם העט
ומספרת כל הזמן הרבה דברים נוראיים
אבל אני כבר לא שומעת באמת

אם אין לחם
שיאכלו עוגות
אם אין צדק
שיאכלו אותה
אם אין כוח
בואו נוותר
אם אין מים
בואו נשתכר...

© כל הזכויות שמורות למחברת ולאקו"ם
דליה הוצאה לאור

שאלות לדין

אילו שתי גישות חברתיות מוצגות
בשיר? לאיזה 'בן' הייתה מייחס כל
אחת מן הגישות?
על כל אחד מהבנים ניתן לברר: עם
איזו תכונה שלו אני מזדהה? עם איזו
תכונה לא? איזה סוג של 'בן' אני
היום?
איזה סוג של 'בן' הייתי רוצה להיות?

בן חכם

חכם מה הוא אומר? מה העדות והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלהינו אתכם?
הבן החכם שואל שאלה יסודית: מהן מקורות החובה המוסרית והחברתית שלי כלפי החברה? החכם מכיר באחריות האנושית והמוסרית הנובעת מן "העדות החוקים והמשפטים" אשר צווה ה' ושאלתו נוגעת במהות הדברים ובעומק טיבם.

ואף אתה אומר לו כהלכות הפסח: אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן.
על הבן החכם לעסוק לא רק בתיאוריה, אלא גם במעשה. יש ללמד את החכם את ההלכות המעשיות ולחנכו לעשייה חברתית אקטיבית.

"כל שחוכמתו מרובה ממעשיו, למה הוא דומה? לאילן שענפיו מרובין ושורשיו מועטין והרוח באה ועוקרתו והופכתו על פניו... אבל כל שמעשיו מרובין מחכמתו. למה הוא דומה? לאילן שענפיו מועטין ושורשיו מרובין, שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו, אינן מזיזין אותו ממקומו."
(מסכת אבות, פרק ג', משנה יד')

שלוש אמהות ושלושה בנים - סיפור עם

שתי נשים שאבו מים מן הבאר, ניגשה אליהן שלישיית. מרחוק ישב זקן אחד ונח על אבן. אמרה האחת לחברתה:
 - בני אמיץ וזריז, איש לא יעלה על זריזותו.
 - ושלי שר כזמיר, אין דומה לו בשירתו, ענתה השנייה.
 והשלישית שותקת.
 - מדוע את שותקת ולא מספרת כלום על בנך? שאלו אותה שתי הנשים.
 - מה יש לי לספר? אומרת היא, בבני שום דבר לא מיוחד, נער הוא ככל הנערים.
 שאבו הנשים מים, מילאו הדליים והלכו לדרכן.
 והזקן הולך אחריהן.
 הולכות הנשים ועומדות, כבדים הדליים, הידיים כואבות, המים נשפכים, הגב כואב.
 והנה לקראתן שלושה ילדים קופצים ורצים.
 הראשון מקפץ, מתהפך על ראשו, והנשים נהנות ממנו.
 שני שירים, כזמיר ביער שר הוא, שומעות הנשים ומתמוגגות.
 והשלישי רץ אל אמו, לקח ממנה את הדליים הכבדים ונשא אותם הביתה.
 ושאלות הנשים את הזקן - נו, איך הבנים שלנו?
 - היכן הם? עונה הזקן - אין אני רואה אלא בן אחד בלבד.

שאלות לדין

- לפי הסיפור: מיהו זה הנחשב "בן" אמיתי?
- איזה קשר מתקיים בינו לבין החברה, הסביבה, העולם האנושי?

למי שיש כוח ותסוקה חזקה לשרת את הזולת, חייזו יהפכו לחלום מופלא, גם אם הדרך תהיה סבוכה ומלאה סתירות. (יאנוש קורצ'אק)

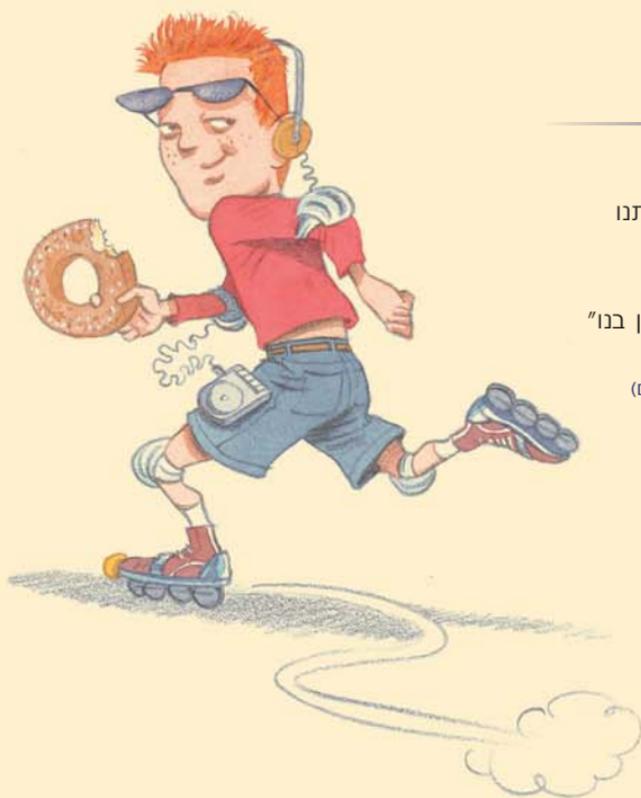

בן רשע

רשע מיה הוא אומר? מה העבדה הזאת לכם?
- ולא לו. ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל
כפר בעקר.

הבן הרשע למעשה שואל: מה אכפת לכם?
הוא אינו מזדהה עם כלל החברה, לא רואה
עצמו מחוייב וממילא אינו שותף לעשייה
החברתית. הוא "הוציא עצמו מן הכלל" - מן
הדאגה לכלל. לתפיסתו, כל אחד לגורלו.
ואמר לו: בעבור זה עשה ה' לי בצאתי
ממצרים. לי - ולא לו. אילו היה שם, לא היה
נגאל.

עלינו להסביר לבן הרשע כי אם תאומץ גישתו
החברתית המנתכרת על ידי הכלל, לא יהיה
מי שיסייע לו ו"גאול" אותו ממצבו כאשר הוא
עצמו ימצא עצמו ב'מאצטרהים' ויזדקק לחסד.
גישתו של הרשע מובילה לניכור ולבידוד.

שירה ושירים

"יפתח איש ידו בהיות על איתנו
ויחונן עני ואביון מהונו
כי גלגל הוא שחוזר על אופנו
אם לא בא הוא, בא בנו או בן בנו"
(ר' ישראל נג'ארה (1555-1628),
מגדולי המשוררים והפייטנים העבריים)

מעשה ב... ...

סיפור מהתלמוד-

התלמוד מספר על אדם שהיה זורק אבנים משדהו לתוך כביש שעבר על יד השדה. אמר לו חסיד אחד: "טיפש, למה אתה זורק אבנים ממקום שאינו רשותך לתוך מקום שהוא רשותך?" צחק אותו האיש, עד שלימים נאלץ למכור שדהו, ופעם כאשר הלך באותו כביש, נתקל באבנים הללו שזרק. אז הבין שבעוד שהשדה הפרטי לא היה רשותו לאורך ימים, רשות הרבים נשאת ברשותו תמיד.

(על פי מסכת בבא קמא, דף ג, ע"ב)

שאלות לדין

- מדוע צחק האיש לשאלתו של החסיד? מה בה נשמע לו חסר הגיון? איזה לקח למד?
- לפי הסיפור, מהם המאפיינים של "הרשע"? איזה קשר מתקיים בינו לבין החברה?
- מדוע חשוב שנתייחס אל הציבור כפי שאנו מתיחסים אל עצמנו?

מצפונך הוא קול קורא במדבר אנוכיותך - האזן לו (רייצ'ארד באך)

בן תם

תם מה הוא אומר? מה זאת?

הבן התם למעשה שואל: מה הבעיה? הוא אינו פועל ותורם חברתית, אך זאת לא מזדון, אלא כיוון שאינו מגיע לידי הכרה ברורה של הבעיות והצרכים החברתיים.

ואמרת אליו: בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים, מבית עבדים

עלינו לנצל את שאלתו של הבן התם, וכשם שאנו מספרים בסיפור יציאת מצרים, כך עלינו לספר לו את 'הסיפור החברתי' ולהציג בפניו את המצב כהוויתו. על מנת לעורר את הכרתו הרדומה של התם ולחדד את רגישותו החברתית, עלינו לחשוף את הנושא החברתי עד כמה שניתן ולדאוג שנושא זה לא יירד מסדר היום הציבורי ולא ידעך.

פנימיות

"צדקה תצור תם דרך" (משלי י"ג, ו')

הגר"א, הידוע בכינויו "הגאון מווילנה", מעמודי התווך של היהדות התלמודית לדורותיה, מפרש פסוק זה כך: "... הצדקה תצור את ההולך בדרך תמים שלא יכשל. כי התם מחמת שהוא הולך בתמימות מחמת חיסרון הידיעה אפשר שיכשל. אבל הצדקה שעושה היא תצור אותו לבל יכשל".

נשאלת השאלה: מדוע דווקא מעשה הצדקה שומר דרכו של התם? תשובה אפשרית ניתן למצוא בדבריו של המהר"ל מפראג, רב, פוסק הלכה ומקובל, בן המאה ה-16, בספרו **דרך חיים**:

"על ידי גמילות חסדים יש לו חיבור אל שאר בני האדם, כי לא נברא האדם בפני עצמו כלל, רק עם שאר בני האדם. וכאשר האדם עושה חסד עם זולתו

הנה יש לו חיבור אל זולתו. ובזה האדם כאשר בראו

השם יתברך, כי לא נברא שיהיה האדם יחידי

בעולם, ודבר זה נראה כאשר עושה חסד

לזולתו, שלא יאמר אין לי עסק עם אחר"

חשיבותם של מעשי הצדקה והחסד בכך

שהם מקנים לאדם את היכולת לחבור

אל הזולת ומאפשרים לו לראות בו בן

אנוש ייחודי בדיוק כמוהו. התבוננות כזו

באחר, מובילה בהכרח לרמה אחרת של

הבנה, אחווה ושותפות אנושית הסוללת

את הדרך לבניית חברה צודקת ההולכת

בדרך הישר.

"ארבע מידות באדם:

האומר שלי שלי, ושלך שלך – זו מידה בינונית; ויש אומרים, זו מידת סדום.

שלי שלך, ושלך שלי – עם הארץ.

שלי שלך, ושלך שלך – חסיד.

שלך שלי, ושלי שלי – רשע."

(מסכת אבות, פרק ה' משנה י')

על פי המשנה, יש הטוענים כי אדם האומר "שלי שלי ושלך שלך" הינו בעל 'מידה בינונית', כלומר אדם תם שאינו צדיק אך גם אינו רשע. יש הטוענים כי הוא בעל 'מידת סדום', כלומר אדם רשע, שהרי אנשי סדום ידועים באכזריותם כלפי האחר.

אנו יכולים ללמוד ממשנה זו, כי הגבול בין מעשהו של האדם ה"בינוני" ולבין מעשהו של האדם ה"רשע", הוא דק מאוד. בלא הכוונה וחינוך עלולה דרכו של התמים להוביל לדרכו של הרשע.

"אמר רבי יהושע בן חנניה: מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה תינוק ותינוקת ... 'תינוקת' מאי היא? – פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה; אמרה לי תינוקת אחת: רבי! לא שדה היא זו? אמרתי לה: לא דרך כבושה היא? אמרה לי: ליסטים [שודדים] כמותך כבשוה."

(עירובין, נ"ג, ע"ב)

שאלות לדיון

- היכן צעד ר' יהושע בן חנניה?
- מדוע כינתה אותו הילדה "שודד"?
- חישובו: מדוע טען הרב כי הילדה ניצחה אותו?

בכל רגע ורגע אני יכול להתחיל להיות אדם טוב יותר, אך באיזה רגע אבחר?

(אסלי בריליאנט)

בן שאינו יודע לשאול

וְשֵׁאִינוּ יוֹדְעֵי לְשֹׂאֵל

על שפתי הבן האחרון כלל לא עולה תהייה. זאת כיוון שהוא אינו רואה עצמו חלק מן הכלל, מן החברה. בן זה אינו מודע למצוקות החברתיות. הוא חי את חייו בנחת כשהוא סגור בבועה שלו ואינו שם לבו למה שקורה מתחת לאפו. הוא אדיש, שאנן ועיוור.

– אֵת פֶּתַח לוֹ, שְׁנֵאָמַר: וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעֵבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם

עלינו מוטלת משימת חינוכו של הבן. בשלב ראשון עלינו 'לפוצץ' את הבועה בה הוא חי. יש להבהיר לו כי בני אדם נוספים חיים סביבו וסביב משפחתו, מחוץ לגבולות החברה המצומצמת בה הוא חי. בשלב שני, יש לעורר אותו מאדישותו החברתית, לגולל בפניו את 'הסיפור החברתי' ולהעמידו בפני האחריות המוסרית שלו כפרט וכחלק מהחברה.

שירה ושירים

תיירים \ יהודה עמיחי

"... פעם ישבתי על מדרגות ליד שער במצודת דוד, את שני הסלים הכבדים שמתי לידי. עמדה שם קבוצת תיירים סביב המדריך ושמשתי להם נקודת ציון. "אתם רואים את האיש הזה עם הסלים? קצת ימינה מראשו נמצאת קשת מן התקופה הרומית קצת ימינה מראשו". אבל הוא זז, הוא זז! הוא זז! אמרתי בלבי: הגאולה תבוא רק אם יגידו להם: אתם רואים שם את הקשת מן התקופה הרומית? לא חשוב: אבל לידה, קצת שמאלה ולמטה ממנה, יושב אדם שקנה פירות וירקות לביתו"

שלווה גדולה: שאלות ותשובות, 1980
© כל הזכויות שמורות למחבר ולהוצאת שוקן.

?

שאלות לדין

- מה הקשר בין שני השירים?
- האם ניתן לזהות בשירים אלו את הבנים "שאינם יודעים לשאול"? איזה קשר מתקיים בינם לבין החברה? לאיזה שינוי מייחלים הכותבים? מה לדעתם יביא את השינוי?

שירה ושירים

בתי קפה \ עברי לידרברי לידר

לפעמים נראה כאילו כל מה שאני עושה זה לשבת בבתי קפה ולתכנן את העתיד שלנו
 לפעמים נראה כאילו כל מה שאני רוצה לחכות שמשוהו יקרה, שמישהו יזיז אותנו
 זה דור שלם של אנשים שלא אכפת להם כמעט מכלום עם מי לישון, מתי לקום ואיפה הזהות שלנו...
 לפעמים נראה כאילו כל מה שאני עושה זה לשבת בבתי קפה ולדבר על החיים שלנו
 תכניות שלום וטוק שואו וחצי מנחה
 איך כסף זה דבר יפה כשהוא הולך איתנו...

לפעמים נראה כאילו כל מה שאני עושה זה לשבת בבתי קפה ולשחק את התפקיד שלנו
 בחור רגיל שלא לוקח אחריות על מה שהוא עושה
 איך אושר זה דבר יפה שיחלקו גם לנו..."

© כל הזכויות שמורות למחבר ולאקו"ם.
 הליקון סונגס

המדע מצא תרופה לרוב הרעות, אבל עדיין לא הצליח למצוא מרפא לאדישותם של בני אדם.

(הלן קלר)

"והיגדת לבנך"

"והיגדת לבנך" ביום ההוא לאמר ...

הלילה הזה עמ' 60
הגדה ישראלית

עיקר מצוות הפסח היא "והיגדת לבנך". המחויבות של ההורים היא להציג בפני הבנים, החוליה החדשה בשלשלת הדורות, את סיפור התהוות עמנו ולחנכם לאורו. חשיבותה של המצווה טמונה בהכרה כי הדור הצעיר הוא אשר זה ישא את לפיד האמונה הלאה ויקבע את דמותו העתידי של עם ישראל מבחינה דתית, לאומית וחברתית. ואולם עוצמתו של דור זה אינה רק ביכולתו להמשיך את רצף הדורות ולהתמיד במעשה אבותיו, כי אם בפוטנציאל הגלום בו לפתח את הכוחות שהיו רדומים עד עתה, לתקן את הבעיות והחוליים שנוצרו במהלך הדורות ולקדם את החברה בה הוא חי. דווקא בלילה זה בו נחשפנו לעולות חברתיות רבות שיש לתקן, עולה ביתר שאת הדרישה "והיגדת לבנך". הבה נחנך את הילדים למודעות חברתית, לאחריות ולסולידריות, זאת מתוך האמונה כי חינוך זה, הנשען על נטייתם הטבעית של ילדים לעשייה חברתית, כמו גם על יכולתם המדהימה לחוש בסבל אנושי, ישמש מצע פורה לצמיחתם של פרטים איכפתיים ומעורבים ולצמיחתה של חברה טובה יותר.

"פירוש המילה 'להגיד' הוא גם להראות, על תיבת 'ההגדת' מפרש התרגום 'ותחוויו' ופירוש מילה זו בארמית הוא גם 'להראות' ... והגדת לבנך- תשמע והראה לבניך כדי שיחרתו הדברים בלבותיהם".

(הרב אברהם בורנשטיין, מייסד חסידות סוכטשוב, **אבני נזר**).

בדבריו מדגיש הרב בורנשטיין, כי חינוך אמיתי אינו יכול להתמצות באמירות וציוויים. כוחה של המילה אמנם גדול, אך הוא אינו משתווה לכוחו של המעשה, הנחרת בלב. גם בחינוך הילדים למודעות חברתית עלינו לא רק "להגיד" כי אם "להראות". לא להסתפק בדיבורים, כי אם לפעול ולהציג בפני הילדים דוגמא אישית. חישוב: כיצד אתם יכולים לפעול במשותף, הורים וילדים, למען צדק חברתי?

ודע שאף על פי שעיקר מצוות תלמוד תורה מוטלת על אבות התלמידים, מכל מקום המורים שיודעים ללמד תורה לתינוקות של בית רבן, ונעשו מומחים במקצוע לימוד התורה, גם עליהם מוטלת החובה ללמד את ילדי ישראל תורה. וכמו שפסק הרמב"ם: (הלכות תלמוד תורה פרק א, הלכה ב) וזו לשונו: "כשם שחייב אדם ללמד את בנו תורה כן חייב ללמד את בן בנו, שנאמר 'והודעתם לבניך ולבני בניך'" (דברים ד', ט'), ולא בנו ובן בנו בלבד, אלא מצווה על כל חכם וחכם מיישראל ללמד את כל התלמידים תורה, אף על פי שאינם בניו. שנאמר "ושיננתם לבניך", מפי השמועה למדו, בניך אלו תלמידך, שהתלמידים קרויים בנים, שנאמר "ויצאו בני הנביאים". (הרב עובדיה יוסף, לשעבר הרב הספרדי הראשי, מגדולי פוסקי הדור, שו"ת יחוה דעת, חלק ד', סימן מ"ח)

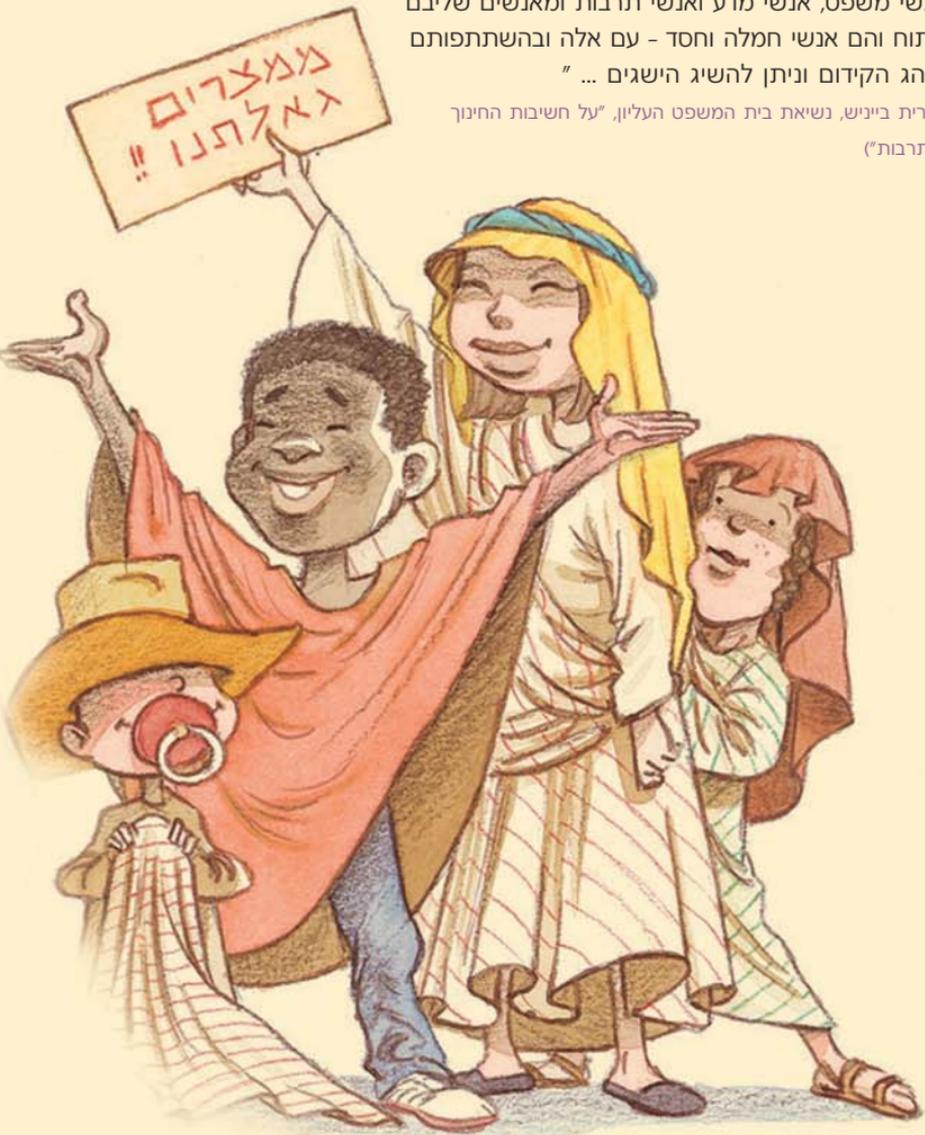
שאלות לדין

- מדבריהם של הרמב"ם והרב עובדיה יוסף עולה, כי חובת החינוך חלה לא רק על ההורים.
- מי עוד מצווה בחינוך הילדים?
- חישוב: האם גם אתם נמצאים לעיתים בעמדת המחנך?
- באיזה אופן אתם יכולים להשפיע באופן חיובי על הילדים הקטנים מכם, ואף על הגדולים מכם?

" ... חינוך ילדינו - חינוך לערכים שיש בהם להניח מסד ובסיס לבניית חברה טובה יותר, חברה אשר יחידה אנשים טובים יותר, שילדיה אינם מצויים מתחת לקו העוני, שאינם חשופים לאלמות ואינם הופכים לאלמים, שילדיה יתבגרו ויהיו לאנשים בעלי יכולת להתמודד עם קשייהם ואף לתרום מכישוריהם לחברה כולה, חברה המבוססת על ערכים יהודיים ואוניברסליים; על סובלנות ואהבת אדם; חברה צודקת יותר המגשימה את ציפיות מקימיה - דור המייסדים של המדינה. זו אינה משימה פשוטה. כיום צריך להיות אדם אופטימי כדי להאמין שיש בידינו לשפר ולחזק את החברה בישראל ולרפא אותה מחולייה, להציעה אל מציאות טובה יותר בכוחותינו אנו - בכוחות "עצמיים", שאינם צומחים רק מהמסד אלא מתוך השורות של מחנכים ומורים, משורתיהם של אנשי משפט, אנשי מדע ואנשי תרבות ומאנשים שליבים פתוח והם אנשי חמלה וחסד - עם אלה ובהשתתפותם יונהג הקידום וניתן להשיג הישגים ... "

(ד"רית בייניש, נשיאת בית המשפט העליון, "על חשיבות החינוך והתרבות")

דוגמא אישית היא לא מקור ההשפעה העיקרי על אחרים -
היא המקור הבלעדי. (אלברט שווייצר).

??

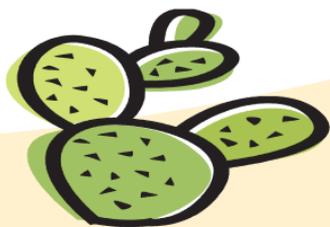

"והיגדת לבנך"

"כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ"

יִדַע תִּדַע כִּי גַר יִהְיֶה זֶרְעֶךָ
בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם, וְעַבְדוּם
וְעָנּוּ אֶתְּם אַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה"

הַלֵּילָה הַזֶּה עַמ' 66

וְאֶהְבֶתֶם, אֶת-הַגֵּר: כִּי-גֵרִים הֵייתֶם, בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם. (דברים, ו', יט')
התורה מודעת לקושי להזדהות עם סבלו של הזר ועם מצוקתו של השונה מאיתנו, ועל כן היא דורשת: אהבו את הגר. לפי הפשט, הגר הוא בן אומה אחרת היושב בארץ. הנימוק לדרישה זו הינו העבר שלנו, שהוא המכנה המשותף בינינו ובין הגר. אף אנו היינו גרים במצרים, חווינו השפלה ומצוקה וטעמנו טעמה של זרות. חוויה משותפת זו מחברת אותנו לעולמו של הגר ומכשירה את לבבנו לקבלו ולאהבו.

בשני מקורות נוספים, נקטה התורה בלשון "ואהבת": **וְאֶהְבֶתְּ, אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ, בְּכֹל-לִבְּךָ וּבְכֹל-נַפְשְׁךָ, וּבְכֹל-מַאֲדְךָ** (דברים ו', ה') **לֹא-תִקֵּם וְלֹא-תִטּוֹר אֶת-בְּנֵי עַמְּךָ, וְאֶהְבֶתְּ לְרַעַךְ כָּמוֹךָ, אֲנִי ה'** (ויקרא, יט', יח')

אהבת הגר נאמרת בלשון אחת עם אהבת הקב"ה ואהבת הרע. בהציבה דווקא את היחס לגר בשורה אחת עם היחס לבני עמנו ולאלוהינו, מעידה התורה כי החובה לאהוב את הגר נשענת על משהו מהותי וקבוע. יחס זה נשען לא רק על היסטוריה משותפת וצירוף נסיבות חיצוניות, אלא על דבר מה עמוק יותר: היא נשענת על האנושיות שלנו. למרות שאיננו מאמינים באותו אל, למרות שאיננו שייכים לאותו עם, עלינו לאהוב את הגר בכל זאת. שכן גם הוא, כמונו, הינו בן אדם אשר נברא בצלם.

בלילה זה נשאל עצמנו: האם אנו נענים לחובה מוסרית זו? האם אנו שותפים למאבקם של מהגרי העבודה להשגת תנאי מחייה הומניים? האם אנו מזדהים עם מצוקותיהן של קורבנות הסחר בנשים? האם אנו פועלים למציאת פתרונות קבע לפליטים מאפריקה?
האם אנו אוהבים את גרינו?

וורה מבוקרשט
 ירדה לישראל לשבור שבר
 באמצעות מאגרי אנוש
 בע"מ מצאה עבודה
 בת לוויה לקשישה
 עוזרת, מבשלת, מנקה.
 תמורת שכר צנוע,
 מזון בסיסי וחדר
 ושתי מילים בעברית:
 "יהיה בסדר"
 וורה מבוקרשט
 ירדה לישראל לשבור שבר
 בלי זכויות בלי חוזה
 עם שתי מילים בעברית
 יהיה בסדר
 שנתיים תמימות
 ימים כלילות
 מכבדת את גבירתה
 עושה כמצוותה
 שנתיים תמימות
 ימים כלילות
 עד שמתה פתאום
 הזקנה במיטתה.

וורה מבוקרשט
 ירדה לישראל לשבור שבר
 באמצעות מאגרי אנוש
 בע"מ מצאה עבודה
 בלי קרוב ורע בסביבתה
 וורה לא יודעת מה
 לעשות בגופתה
 מתפללת עליה על פי דתה
 מתפללת עליה בשפתה.

שכן שומר מסורת בא לעזרתה
 "יהיה בסדר", מוכן להנחותה,
 וורה לומדת כללים של יהדות
 וורה לומדת מנהגי אבלות
 מנהגי 'קבורה' ו'אבל' ו'שבעה'
 מכסה מראות, יושבת על הרצפה
 חולצת נעליה, קורעת חולצתה,
 "יהיה בסדר", עונה - לשואלים על עתידה
 © כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם.

שאלות לדין ?

- "וורה מבוקרשט ירדה לישראל לשבור שבר": מהיכן לקוח הביטוי: "לשבור שבר"? מדוע בחר המשורר להשתמש בביטוי זה?
- מהו היחס לו זוכה וורה כמהגרת עבודה? האם היא זוכה ליחס אותו אנו מחוייבים לתת לגר?
- נסו להכנס לתוך "ראשה" של וורה: כיצד הייתם חשים במקומה?

לעולם יראה אדם עצמו- כאילו כל העולם תלוי בו

(וזהר, ויקרא כ"ט, ע"ב)

קארין מרגוניסקי מתוך התערוכה: "החצר האחורית של תל-אביב", העוסקת בפליטים מאפריקה השוהים בתל-אביב.

פנימיות

"עבדות מצרים חייבת להיחרת בתודעת האומה גם ביחסה אל הגר: 'וגר לא תונה ולא תלחצנו כי גרים הייתם בארץ מצרים' (שמות כב, כ); 'וגר לא תלחץ, ואתם ידעתם את נפש הגר כי גרים הייתם בארץ מצרים' (שם כג, ט). התורה שבעל פה דרשה פסוקים אלה על גר הצדק הבא להיות חלק מעמך. טבעה של החברה האנושית שאין היא מקבלת אל תוכה את הבאים מרחוק, ועל כן התורה מצווה לנהוג בגרים אלה באופן רגיש ומיוחד. ברם, אין מקרא יוצא מידי פשוטו, וכיוון שמעמדנו במצרים לא היה כשל גירי צדק כי אם כשל דיירים זמניים בארצם, נראה כי פשוטו של מקרא מחייב להשפיע על היחס לכל זר המתגורר בארץ. האומה הישראלית יודעת היטב את נפש הגר, והיא יודעת מה טיבם של חיים בארץ לא לה, ומהו היחס שהיא זכתה לו מהאומה בתוכה התגוררה. על פי דרכה של תורה דווקא היא מחויבת להיות רגישה יותר לזר הבא להתגורר בארץ, ולנהוג בו ביושר ובהגינות, ולא להונות אותו, כמו גם לא "ללחוץ" אותו שלא ביושר ובניגוד למוסר הטבעי הפשוט. בהמשך התורה אנו מוצאים צעד נוסף: "ואהבתם את הגר, כי גרים הייתם בארץ מצרים" (דברים י, יט). גם כאן, החובה ההלכתית כפי שנוסחה בתורה שבעל פה מתייחסת לגר הצדק ההופך לחלק מהאומה הישראלית, אולם פשוטו של מקרא וההשוואה למעמדנו במצרים מלמדים על חובה רחבה יותר המופנית כלפי כל מי שמתגורר בתוכנו."

(הרב יובל שרלו, ראש ישיבת ההסדר בפתח-תקווה, ממקימי עמותת "צהר")

"מהגרי עבודה אסיאתים, אפריקאים או אירופאים, מצויים בקרבנו כצללים שקופים. בתוך המשפחה או אסירי תודה למטפלות ולמטפלים המסורים השומרים על גחלת חייהם של הורינו הקשישים, ושואלים את עצמנו מה היה עולה בגורל משפחותינו בלעדיהם. בחוות החקלאיות נשענת עבודת היומיום כמעט לגמרי על פועלים זרים, "התאילנדים", שהפכו לשם כולל לכל פועל זר בשדה היהודי. ענפי הבנייה והתשתית נסמכים על פועלים סינים, רומנים ועוד. אולם כקולקטיב, כחברה, אנו מתעלמים מקיומם. מהגרי העבודה, במיוחד ה"בלתי חוקיים", הם "האחרים" האולטימטיביים עבורנו, ואנו נוטים להתעלם ממצוקתם. עם זאת, סוגיית מהגרי העבודה הזרים מעוררת שאלות עמוקות ביותר בנוגע לזהותנו כמדינה ולגבולות הפיסיים והדמוגרפיים שלנו, שלא לדבר על דמותנו המוסרית והתרבותית"

(פרופ' עמיה ליבליך, פסיכולוגית וחוקרת "עברנו מולם ולא ראינו אותם")

"המאבק בזנות ובסחר בנשים מתנהל בכמה מישורים: לקוחות, סרסורים וסוחרים, שיקום נשים שהידרדרו לזנות ומאבק בגיבוי, בתמיכה ובשיתוף הפעולה שהחברה מעניקה לתופעה זו ... נשים מובאות ארצה באמתלאות שונות, נחטפות, דרכונם נשלל מהן, והן נמכרות כמו בהמה בשוק לכל המרבה במחיר. הן מוחזקות בשבי, לעיתים ללא תנאים מינימליים, הגיינים ובריאותיים, עובדות שעות רבות למעבידיהם, אנוסות ונאנסות, ואין להן מוצא. ... קריאת התורה למנוע את הזנות והסחר מופנית גם לחברה כולה. לא יתכן שיעשו בארץ מעשי נבלה וזנות והחברה תגבה אותם ותתן להם לגיטימציה בצורות שונות. ... על מנהיגי הציבור, מערכת המשפט והאכיפה וההנהגה הרוחנית והשלטונית, מוסלת חובת הפיקוח על הפרהסיה המוסרית של הרחוב הישראלי. ... עלינו לזעוק זעקה גדולה ומרה ולמצא דרכים לבער את הנגע מקרבנו".

(הרב יהודה זולדן, מרבני צוהר, עלון במעגלי צדק 5)

הכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, האו"ם:
"כל בני האדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם. כולם חוננו בתבונה ובמצפון. לפיכך חובה עליהם לנהוג איש ברעהו ברוח של אחווה"
 רנה קאסין, חבר בוועדה לזכויות אדם של האו"ם.

מסופר, כי כשנשאל רנה קאסין מאין שאב את העקרונות של ההצהרה, השיב כי הוא אך ניסח את עשרת הדברות ניסוח מחודש.

"להבדיל ממדיניות ישראל כלפי מהגרים לא חוקיים אחרים, כאלה שבאים לכאן כתיירים או עם רישיון עבודה זמני ושוכחים לעזוב, מבקשי המקלט מאפריקה הם אנשים שהחזרתם עלולה לגזור את דינם למוות. מדובר בהצלת נפשות במובן הפשוט ביותר של המלה, לפחות בכל הנוגע לפליטי דארפור, שמהווים כרבע מכלל מי שהגיעו אל גבולנו. ...

מהר מדי נשכחה מאתנו מנת הסבל של נרדפים, אולי משום שעסקנו בקליטת פליטים יהודים מיום הקמת המדינה, והתרגלנו לחשוב רק על מצוקותינו. היום, כשרווח לנו, כשמאגר הפליטים היהודים יבש, למרבה השמחה, אין סיבה לחפש בנרות עוד ספק-יהודים ולשדל אותם לבוא לכאן, ואין סיבה להיות אישיים לסבלם של לא-יהודים שיכולים לתרום למדינת ישראל לא פחות. דארפור ופליטיה הם פעמון אזעקה למצפון הקולקטיוו, שאמור לצלצל גם כשמדובר בסבלם של לא-יהודים".

(חנה זוהר, מייסדת ומנהלת עמותת 'קו לעובד', 'דארפור היא גם בעיה שלנו').

שאלות לדין

בשנים האחרונות הגיעו לישראל אלפי פליטים ממוקדי מצוקה שונים ברחבי אפריקה. הם חיים כאן בתנאים לא אנושיים, ללא פתרון קבע המסדיר את מעמדם. הלב נחמץ למראה סבלם, והתמונה מורכבת: כעם שהיה בעצמו זר ונרדף, אנו מצפים מעצמנו להעניק להם יחס אנושי והוגן ולא להפנות להם עורף במצוקתם. מנגד, עולות שאלות לא פשוטות: האם אנו יכולים לפתוח את שערינו לקליטת מאות אלפי פליטים? איזה מחיר נידרש לשלם על כך? אילו השלכות כלכליות, דמוגרפיות ואחרות יהיו לצעד כזה? פליטים אלו הסתננו באורח לא חוקי לשטח ישראל. כיצד עלינו להגיב לפעילות כזו? באילו מחירים?

קארין מרגונינסקי מתוך התערוכה: "החצר האחורית של תל-אביב", העוסקת בפליטים מאפריקה שהוים בתל-אביב.

אנו מאמינים שאין האמיתות
האלה טעונות הוכחה:
כל בני האדם נבראו שווים,
הבורא מעניק להם זכויות
מסוימות שאי אפשר לשלול
מהם, ובזכויות אלה כלולים
חיים, חופש והחתימה לאושר
ותומאס ג'פרסון, מתוך מסמך זיכרון
העצמאות של ארצות הברית.

קארין מרגוניסקי מתוך התערוכה: "החצר האחורית של תל-אביב",
העוסקת בפליטים מאפריקה השוהים בתל-אביב.

"ויתנו עלינו עבודה קשה"

"ויתנו עלינו עבודה קשה –
כמו שנאמר: ויעבדו מצרים
את בני ישראל בפרך"

הלילה הזה עמ' 74
הגדה ישראלית

אנו נוטים לפרש את המושג 'עבודת פרך' (שלא נתבאר טיבו במקרא) כהוראת הרשב"ם (רבי שמואל בן מאיר): עבודה המפרכת ושוברת את גופו של אדם, כלומר עבודה פיזית קשה. ברם, פרשנים רבים, כרמב"ם (רבי משה בן מימון), רמב"ן (רבי משה בן נחמן) ורס"ג (רבי סעדיה גאון), הרחיבו את גבולות המושג וכללו בתוכו עבודות המפרכות גם את נפשו של האדם, כדוגמת מלאכה שלא לצורך, מלאכה שאין לה קצבה (כלומר כזו שאין לה זמן קצוב), מלאכה מבזה ומשפילה ועוד.

מובן רחב זה של המושג - 'עבודת פרך', מכניס למעגל העבדים עובדים רבים בשוק העבודה. עובדים אלו יודעים מהי המשמעות של 'היות עבד' שכן הם חשופים לתופעות ניצול קשות כהפרת חוזה, אי תשלום שכר, פגיעה בביטחון התעסוקתי, שרירותיות, הטעייה ויחס מבזה.

הרב צבי יהודה קוק לומד על חומר זה של תופעת העבודות מתוך העובדה שפרשת עבד עברי ואמה עבריה הוקדמה לריבוי העניינים הנלמדים בפרשת משפטים. "לפני הכל, לפני הגישה לסיפור חיי אדם מהמקור האלוהי, לפני היות סדרי החיים של האדם בעולם, לפני היות האדם בעולם, הדבר הראשון הוא ביטול העבודות וקביעת החירות. אנו בני חורין!...לפני הכל! יש לזכור שהעבודות היא פגימה, פגימה באנושיות האדם, פגימה במהות האדם. האדם הוא אדם שלם, בריא ונורמלי רק אם הוא גם עצמאי ... עבודות היא הצרה הגדולה ביותר בעולם, עבודות היא מחלה"

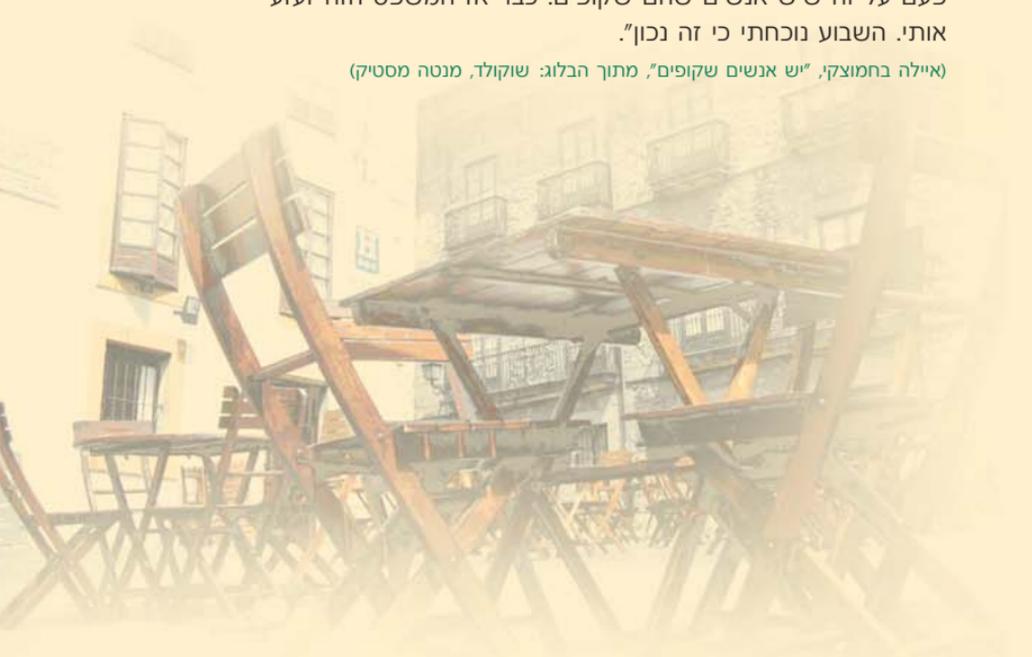
(מתוך: שיחות הרב צבי יהודה, פרשת משפטים)

העסקה פוגענית, פיזית ונפשית, רווחת בחברתנו ואינה פוסחת על שום מין, שכבת גיל או מעמד סוציאקונומי. היא יכולה להיות נחלתו של נהג ההסעות לבית הספר, המועסק על תקן 'עובד קבלן' או של ילדי בית הספר עצמם, העובדים בעבודת קיץ. בלילה זה ניזכר בעבודתם של דור אבותינו במצרים ונחשוף את עבודתם של בני דורנו בארצנו ונלחם בה.

"השבוע, באחד הימים של תחילת הסערה, אותו יום שרוחות עזות נשבו בכל הארץ. החלטנו אני ובן זוגי לעצור בערב באיזשהי מסעדה כי כח להכין אוכל בבית ממש לא היה. ... המסעדה אליה שמנו פעמינו נמצאת בסמיכות לבית קפה וכבר שמנו לב שמישהו החליט שם לחסוך והציב מאבטח אחד שאחראי על הבידוק לשני המקומות. נכנסו למסעדה בלי להקדיש ולו מחשבה אחת נוספת לעניין. במהלך הארוחה וכיוון שישבנו בסמיכות לאחת מדלתות המסעדה בכל פעם שנכנסו ויצאו אנשים רטנו אנחנו ויושבי השולחנות הסמוכים על גל הקור שנכנס למקום החמים. בסוף הארוחה, כאשר יצאנו החוצה לא יכולתי שלא להבחין באותו מאבטח בודד, יושב בחוף על כסאו, לפניו שולחן קטנטן ועליו צלחת עם אוכל. וכך, בעודו מבצע בעוז את משימת האבטחה על שני מקומות הואילו מעסיקיו ברוב טובם להוציא לו החוצה, לקור, צלחת עם אוכל. היה משהו כל כך עצוב בתמונה של האיש הקפוא אשר רוכן אל עבר הצלחת ומנסה גם להאבק במקביל ברוח אשר הצליפה על הפנים. האם קשה היה לתת לו הפסקת אוכל בתוך אחד המקומות המחוממים, או שמא עליו להגיד תודה בכלל שנתנו לו לאכול, משל היה כלב רחוב מתחנן על פתחי מטבחים? הרי אלמלא ניסו שם לחסוך בהוצאות האבטחה (שאגב מופיעות בחשבון שהזמנו) והיו מעסיקים שני מאבטחים, או אז יכול היה כל מאבטח לעמוד בכניסה בתוך המסעדה המחוממת (בדיוק כמו שעשתה מסעדה שלישית שנמצאת ממש ליד) ואולי אפילו, רחמנא לצלן, היה יכול לאכול בנחת את ארוחת הערב שניתנה לו. קראתי פעם על זה שיש אנשים שהם שקופים. כבר אז המשפט הזה זעזע אותי. השבוע נוכחתי כי זה נכון."

(איילה בחמוצקי, "יש אנשים שקופים", מתוך הבלוג: שוקולד, מנטה מסטיק)

עבדות

עבדות מצרים:

"את כל עבודתם אשר עבדו בהם בפרך" (שמות, א', יא')
כי מתחילה היו השרים נותנים להם הלבנים והיו אנשי המס בונים הבניין ועתה נהגו העם בעבודה וציווים שיהיו מביאים עפר ועושים החמר בידיהם וברגליהם ולא נתן להם מבית המלך רק התבן בלבד. וגם כל עבודה קשה אשר לפרעה ולמצרים בשדה, כגון החפירות והוצאת הזבלים... הכל נתנו עליהם, וגם היו חודים בהם לדחוק אותם שלא ינוחו ומכים ומקללים אותם ... והיה המלך מפרנס אותם בלחם צר ... "

(רמב"ן, רבי משה בן נחמן, חי במאה ה-12, שמות א', יא')

עבדות מודרנית:

"עובדי חברת האבטחה, שכמרבית המאבטחים בארץ מועסקים בעקיפין על ידי העירייה, אינם זוכים לתנאי עבודה משופרים. שכרם נמוך ונושק לשכר המינימום, אין להם תנאי פנסיה ואפילו לתוספת שכר על משמרות צהריים, לילה וחגים הם אינם זוכים ... רוב המאבטחים, שכבר הסכימו עם תנאי העבודה הקשים והשכר הנמוך, מגלים עד מהרה שכל אלה הם כאין ואפס לעומת היחס שמצפה להם מקצין הביטחון. לדבריהם, את ההשפלות שהם סופגים ממנו כמעשה שבשגרה, הם כבר לא מסוגלים יותר לבלוע. ... 'בשבילו אנחנו אבק אדם. הוא צועק וצורח עלינו ומאיים להעיף אנשים הביתה כמעט כל יום ... אנחנו עבורו דחלילים ניידים שצריכים לקפוץ לכל גחמה שלו. צורת ההתבטאות והיחס שלו כלפי צוות המאבטחים הם משפילים ומבזים באופן קיצוני. כל מפגש איתו הוא מפגש טעון. הוא יורד על אנשים, משפיל אותם ומתייחס אל כולם כאל זבל. אם הוא פוגש מישהו בסיוור אז אין ברכת שלום ואין כלום. הוא פותח את דלת הרכב ונובח 'תעשה ככה, ותעשה ככה', אם אתה מנסה לענות לו זה הסוף שלך. מיד אתה חוטף בפנים 'מי אתה בכלל?! אתה כלום!' ..."

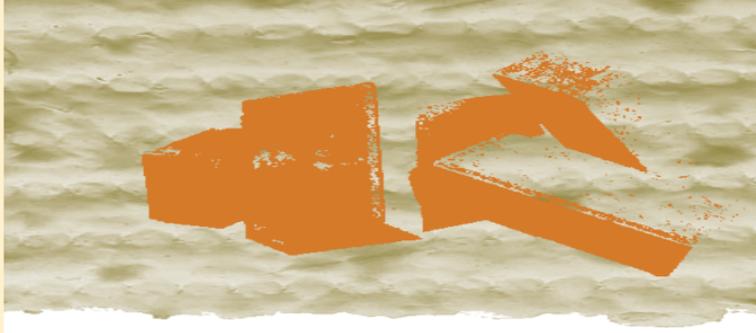
(יהושע אשכנזי, מקומון של העיר מודיעין)

יחס ההלכה לעבד:

"...לא יבזהו ביד ולא בדברים. לעבדות מסרן הכתוב, לא לבושה. ולא ירבה עליו צעקה וכעס אלא ידבר עמו בנחת וישמע טענותיו ... 'הלא בבטן עושני עשהו ויכננו ברחם אחד' (איוב, ל"א, טו)".

(רמב"ם, רבי משה בן מימון, חי במאה ה-12, הלכות עבדים)

עבודות מצרים:

"וימררו את חייהם בעבודה קשה ... ובכל עבודה בשדה" (שמות, א', יד').
מהו "ובכל עבודה בשדה"? לאחר שהיו עושים מלאכתם בטיט ובלבנים באין לערב לבתיהם לנוח - בא המצרי ואומר לו: צא לקט לי ירק זה מן הגינה, בקע לי עץ זה, מלא לי חבית זו מן הנהר".

(מדרש תנחומא, ויצא)

עבודות מודרנית:

"... מנהלים בישראל מגלים בורות מדהימה בכל הנוגע לקיום חוקי עבודה בישראל. וזו איננה בורות אינטלקטואלית. על ידי אי-דיעת החוק הם מפירים בצורה שיטתית, לכאורה, את זכויות העובדים ועושים קופה נוספת על גבם ... נוהג אי-תשלום שעות נוספות קיים לא רק ברשתות בתי הקפה, הוא מקיף ממפעלי טכנולוגית העילית והמחשבים ועד לאתרי בנייה. ב"היי-טק" השיטה לא-תשלום שעות נוספות היא פשוטה, היא מוגדרת "שעות גלובליות". קיים שכר עבור "שעות גלובליות" ואיש אינו בודק מהו בדיוק התשלום לשעה עבור העבודה. בענף הבנייה, בו מועסקים מהגרי עבודה רבים, עובדים מ"צאת החמה ועד לצאת הנשמה", וגם שם על בסיס "שעות גלובליות".

(ד"ר אפרים דויד, ממיסדי המכללה החברתית-כלכלית)

יחס ההלכה לעובד:

"ואמר רב: פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום! ... דכתיב: 'כי לי בני ישראל עבדים' - עבדי הם, ולא עבדים לעבדים" (בבא מציעא י', ע"א)
"כל הכובש שכר שכיר עובר בחמישה שמות הללו (=חמישה איסורי לא תעשה) ועשה: משום 'בל תעשוק את רעך' ומשום 'בל תגזול' ומשום 'בל תעשוק שכר עני ואביון' ומשום 'ביומו תתן שכרו' ומשום 'לא תבוא עליו השמש' וכן: 'כל הכובש שכר שכיר כאילו נוטל נפשו ממנו'". (תנחומא פרשת משפטים, י)

אחריות ומעורבות חברתית מתגלים גם במעשים ה'קטנים'.
עיצרו וחישבו לרגע על כל אותם אנשים שאנו רואים מידי
יום: המאבטח בקניון, עובדת הניקיון, נהג ההסעה ... האם
אנו מכירים את שמם? האם אנו זוכרים את תווי פניהם?

כיצד לדעתכם ירגיש המאבטח בכניסה לקניון אם יזכה
לאמירת תודה בפנים מאירות כשיבדוק את תיקינו?

כיצד תרגיש המנקה בבית הספר אם נזכור להרים את
הכסא ולנקות את שולחננו ונחסוך ממנה עבודה מיותרת?

כיצד ירגיש נהג ההסעה אם נברכו לשלום בכל פעם שנעלה
או נרד ממנה?

במעשים פשוטים ויומיומיים אלו, אנו 'חושפים' את האנשים
השקופים הזוכים בדרך כלל להתעלמות מופגנת ומעניקים
להם את המקום והכבוד הראויים להם.
זוהי רגישות חברתית, והיא יכולה וצריכה להתגלות אצל כל
אחד ואחת מאיתנו.

המאבק בעושיק עובדי הקבלן

בעמותת **במעגלי צדק** בחרו להאבק בתופעת עושיק עובדי הקבלן במספר אופנים ומסגרות שונות:

נאמני תעסוקה:

מזה כמה שנים מפעילה עמותת **במעגלי צדק** פרויקט לנוער בבתי הספר שנקרא 'נאמני תעסוקה'. בבתי הספר מועסקים אלפי עובדי קבלן, בתחום הניקיון והאבטחה, שאף אחד לא שם אליהם לב. הרעיון של נאמני התעסוקה הוא שהתלמידים יקחו על עצמם את יצירת הקשר האישי עם עובדי הקבלן. יכירו אותם ואת שמותיהם, ויתנו להם יחס אנושי. זאת, כדי שעובדים אלו ירגישו שהם לא רק ספקי שרות אלא בני אדם שמשתייכים לבית הספר. הכוונה היא שהעובדים ירגישו שיש מי שאכפת לו מהם. נאמני התעסוקה מארגנים ימי כיף לעובדים וקונים להם מתנות לחגים ולפתיחת שנת הלימודים. לשם כך הם אוספים שקל מכל תלמיד ובכך אף מרחיבים את מעגל התלמידים המעורבים בנושא. אחרי שלב יצירת הקשר, מסייעים נאמני התעסוקה לעובדי הקבלן בשמירה על הזכויות שלהם כעובדים. בני הנוער לומדים לקרוא תלוש משכורת ומוודאים שהעובדים מקבלים את כל מה שמגיע להם. אם לא, הם פועלים לתיקון העוול. בנוסף, נאמני התעסוקה פועלים ברמה הבית-ספרית להגברת המודעות לנושא עובדי הקבלן. דוגמה מרגשת לפעילות של תלמידים נאמני תעסוקה מגיעה מאחד מהתיכונים בירושלים. בשנה שעברה סיפרו העובדים המוסלמים לנאמני התעסוקה בבית ספרם שחברת הקבלן שמעסיקה אותם, לא נותנת להם חופש בימי החג שלהם, עיד אל פיטר. לאחר שכל הניסיונות לדאוג לכך שהעובדים יקבלו את ימי החופש עלו בתוהו, אז החליטו נאמני התעסוקה לקחת על עצמם את ניקיון בית הספר למשך שלושת ימי החג כדי שהעובדים יוכלו לחוג אותו בביתם. במשך שלושה ימים ניקו תלמידי התיכון את בית הספר במקום עובדי הקבלן המוסלמים. דוגמה לפעילות מוצלחת נוספת של נאמני התעסוקה היא **הקמפיין להרמת כסאות**. הרעיון מאחורי הקמפיין הוא לעורר בקרב התלמידים מודעות לכך שהמנקים והמנקות צריכים להרים רבבות כסאות בשנה, ושם כל תלמיד ירים בסוף היום רק את הכסא האחד שלו, נוכל לעזור להם באופן משמעותי.

ליל סדר אלטרנטיבי

פרויקט נוסף של נאמני התעסוקה הוא 'ליל סדר אלטרנטיבי', שמטרתו להגביר את המודעות הציבורית למצוקת עובדי הקבלן. הטקס כולל מעין הגדת פסח אלטרנטיבית שהמסר המרכזי שלה הוא שהעובדים העשוקים של חברות הקבלן הם העבדים המודרניים. כשם שבני ישראל יצאו מעבדות לחירות כך צריך לקרות גם לעובדי הקבלן.

שינוי תנאי המכרז להעסקת עובדי קבלן במוסדות מרכזיים

במעגלי צדק מאמינים, כי למרות שהחוק אינו מחייב אותן, מזמין השירות הוא האחראי המרכזי לזכויות עובדי הקבלן העובדים במסגרת המכרז שהוציא. מכח זאת, אנו עובדים עם מזמיני שירות שונים, כראשי עיריות ומנהלי מוסדות מרכזיים, להוביל תהליך לשינוי תנאי המכרזים להעסקת עובדי קבלן ולהקמת מנגנון פיקוח על אופי ההעסקה ואיכותה.

הפעלה לילדים "כל עבודה מכבדת את בעליה":
 התבוננו בתמונות המייצגות מקצועות שונים וחישבו:
 מאיזה בעל מקצוע הייתם מבקשים עצה שלא קשורה למקצועו?
 את מי תברכו לשלום אם תפגשו אותו במקום עבודתו? למה?
 מי מבין בעלי המקצועות עובד לדעתכם הכי קשה?
 מי חבר של מי?
 את פניו של מי מבין האנשים שנזקקנו לשירותם, מזכור לאחר
 שעתיים?

מנהל

מנקה רחובות

רופא

מנקה

שופטת

החברה נוטה לשפוט אנשים ולקבוע
 מה טיבם על פי מקום עבודתם.

חישבו:

מדוע תבקשו עצה מבעל מקצוע זה
 ולא אחר?

מה הקשר בין מקצועו של האדם
 לאישיותו ולאופיו?

מי מבין האנשים 'שקוף' עבורנו, כלומר
 אנו לא שמים אליו לב?

האם בהכרח כל מי שעובד יותר קשה
 מרויח יותר?

נסו לתאר עולם ללא אחד המקצועות:
 כיצד יתפקד בית חולים ללא רופא?

כיצד הוא יתפקד ללא מנקה?

כיצד תתפקד חברת אוטובוסים ללא
 מנהל? וכיצד תפעל ללא פועלים

במוסך?

מורה

צבעית

אינסטלטור

נהג אוטובוס

אם אינך יכול לעשות דברים גדולים, עשה דברים קטנים בצורה גדולה

(נפוליאון היל)

שירה ושירים

"...דרכו של איש המידות למוד כל דבר כמידתו-

מה שמאוס עליך באנשי מעלה
אל תעשה בהנחותך אנשי מטה
מה שמאוס עליך באנשי מטה
אל תעשה בעובדך אנשי מעלה

מה שמאוס עליך בהולכים לפניך
אל תעש בעומדך בראש הבאים אחריך
מה שמאוס עליך בבאים אחריך
אל תעשה בלכתך אחר קודמך

מה שמאוס עליך בעומדים לפניך
לימינך או לשמאלך
אל תעשה ביחסים
עם העומדים מולך..."

(מתורת קונפוציוס, תורת הגדול, פרק 10)

שאלות לדין

מה יכול כל מעסיק ללמוד מדרכו של איש המידות?
מה יכול כל אחד מאיתנו ללמוד מדרכו של איש המידות?

??

"ויתנו עלינו עבודה קשה"

מהן הזכויות שלי כעובד

(מתוך אתר "האגודה לזכויות האזרח")

חוקי העבודה במדינת ישראל מיועדים להבטיח לעובדים תנאי עבודה, שכר, קידום ותנאי פרישה הוגנים, וכן להבטיח תנאי בטיחות נאותים במקום העבודה. החקיקה המגינה על העובדים קובעת את תנאי המינימום שכל העובדים זכאים להם - עובדים קבועים, עובדים זמניים, עובדי חברות כוח אדם ועובדים זרים - בין אם מעסיקם הוא מעביד פרטי ובין אם הוא מעביד ציבורי.

איסור הפליה בעבודה

איסור ההפליה בעבודה מגן על ההזדמנות השווה של כל איש ואשה להתפרנס. אסור להפלות בין עובדים, אסור להפלות בין עובדי חברת כוח אדם המועסקים אצל מעביד ואסור להפלות בין מועמדים לעבודה - בקבלה לעבודה, בתנאי עבודה, בקידום בעבודה, בהכשרה מקצועית, בפיטורים או בפיצויי פיטורים ובתנאי פרישה - על בסיס של גיל, מין, הורות, מצב משפחתי, מוגבלות, נטייה מינית, גזע, דת, לאום, ארץ מוצא, השקפה או השתייכות למפלגה פוליטית, וכן בשל היותם חלק מכוח המילואים של צה"ל.

זכות לשכר

עובדים זכאים לקבל שכר על עבודתם. במדינת ישראל קיים חוק שכר מינימום - מעביד חייב לשלם לעובדים בעבור עבודה במשרה מלאה או חלקית לפחות את שכר המינימום הקבוע על פי חוק.

איסור הלנת שכר

מעבידים שלא שילמו את שכר עובדיהם בזמן - ייחשבו כמי שהלינו שכר, כלומר שדחו את התשלום ולא עמדו בהסכם. במקרה של הלנת שכר, העובדים זכאים לקבל את שכרם בתוספת פיצויים על הלנת השכר.

עשה פעולתך כך
שהאנושות, הן שברך הן
שבכל אדם אחר,
תשמש לך לעולם גם
תכלית ולא אמצעי בלבד

(עבנואל קאנט)

רוחת העובדים: בטיחות, בריאות ותנאי עבודה
עובדים זכאים להגנה על בטיחותם ועל בריאותם ולמידע מפורט על תנאי עבודתם. מי שנפגעו בתאונת עבודה או חלו בשל עבודתם, זכאים לקבל ריפוי, שיקום רפואי ושיקום מקצועי.

סיום העבודה - התפטרות או פיטורין
עובדים יכולים לעזוב את מקום עבודתם בכל עת, בין אם התפטר מרצונם ובין אם הגיעו לגיל פרישה. מעבידים רשאים לפטר את עובדיהם, ובדרך כלל, להוציא מצבים מיוחדים, אי אפשר לחייב את המעביד להמשיך ולהעסיק את העובד. מי שפוטר אחרי שעבדו לפחות שנה במקום עבודתם, זכאים לפיצויי פיטורים.

פרישה מעבודה בשל גיל
עובד זכאי לפרוש מעבודה ולקבל גמלה (תשלומי פנסיה) בגיל 67, ועובדת - בין גיל 62 ל-64.

זכות ההתאגדות
זכות ההתאגדות המקצועית היא זכות יסוד. לכל עובד הזכות לפעול למען התארגנות עובדים בוועד עובדים ובארגון עובדים, להיות חבר בוועד עובדים ובארגון עובדים ולפעול במסגרתם.

זכות השביתה
זכות השביתה היא אחת הזכויות הבסיסיות של העובדים, והנשק העיקרי שלהם במקרה של מאבק מול המעביד, כשהם מבקשים לשפר את תנאי עבודתם.

הזכות לחופש ולמנוחה מעבודה לשכירים יש זכות לנוח מעבודתם. כדי להבטיח זכות זו, החוק מגביל את מספר שעות העבודה ליום, וקובע ימי מנוחה כלליים.

יום עבודה רגיל מבוסס על 8 שעות עבודה. מותר להעסיק עובדים מעבר לשעות העבודה הרגילות בהגבלות מסוימות. שעות אלו מוגדרות "שעות נוספות" ומעבידים מחויבים לשלם תוספת מעבר לשכר הרגיל, בעבור שעות אלה.

יום מנוחה שבועי
שכירים לא יעבדו יותר מ-45 שעות בשבוע. מעבר לכך, תיחשב עבודתם כ"שעות נוספות". שכירים זכאים למנוחה שבועית של יום וחצי ברציפות (36 שעות). יום המנוחה השבועית נקבע לפי דתם של העובדים - שבת ליהודים, יום ראשון לנוצרים, ויום שישי למוסלמים.

חגים ומועדים
הנוהג לגבי חגים זהה לזה של המנוחה השבועית (36 שעות רצופות). ימי החג אינם מבטלים את ימי המנוחה השבועית, אלא נוספים עליהם.

חופשה שנתית
לעובדים בשבוע בן חמישה ימים: 10 ימים נטו (ללא שבתות) בשנה במשך 4 השנים הראשונות ו-11 ימים בשנה החמישית. לעובדים 6 ימים בשבוע: 12 ימים בארבע שנים ראשונות ובשנה החמישית - 14 יום. מספר ימי החופשה עולה עם הוותק.

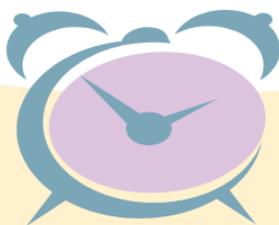
העדרות מעבודה, מחלות ודמי מחלה עובדים שחלו ולא יכולים לעבוד בשל כך, יקבלו אחוזים משכרם הרגיל בעד ימי המחלה. מספר ימי מחלה שעובדים יכולים לקבל עליהם תשלום: יום וחצי על כל חודש שעבדו אצל המעסיק. עובדים רשאים להיעדר ממקום עבודתם בשל מחלת ילדם עד שמונה ימים בשנה. ימים אלה ינוכו ממספר ימי המחלה המגיעים להם.

"בכל דור ודור"

"בְּכֹל דּוֹר וָדוֹר
חַיֵּב אָדָם
לְרִאיוֹת אֶת עַצְמוֹ
כְּאִלוֹ הוּא
יֵצֵא מִמְצָרִים"

הלילה הזה עמ' 96
הַיְדוּת יִשְׂרָאֵלִית

בלבה של ההגדה, ניצבת הדרישה העצומה והמופלאה כאחת: לראות עצמנו כאילו אנו יצאנו ממצרים. אנו נדרשים לחוות בכל דור ודור את חוויותיהם, תחושותיהם ומאוויהם של אבותינו, עבדים הנסים על נפשם ומוצאים את גאולתם. איזו דרישה כבירה!

היכולת שלנו להזדהות עם זולתנו היא ייחודית לאדם ובה טמונה עצמתו. זו היכולת לצאת לרגע מעורנו ולחוות את עולמו של האדם הניצב מולנו, בין אם זה עולמו של הנרדף והמושפל או עולמו של החופשי והמשוחרר. רק מבט מתוך עיני האחר, יבליט לעינינו פרטים הנעלמים מאיתנו ויפתח בנו אמפתיה אמיתית לזולת ולמצבו. זו אמפתיה אשר ההיסטוריה מורה כי בכוחה לעורר מהפכות ולשנות עולמות.

בלילה זה נשאל עצמנו: האם יכולים אנו לענות על דרישה עצומה זו? האם אנו מסוגלים להתחבר לכאביו של העני, להזדהות עם פחדיו של מהגר העבודה או לגעת בתחושת חוסר האונים של בעל המוגבלות? האם נוכל לחוש את תחושת ההקלה והרווחה של העובד המנוצל הזוכה לסיוע?

היה זה החורף הקשה ביותר אשר פקד את העיר לודז'. השלגים נערמו, מחירי העצים לחימום עלו והעניים קפאו מקור. רבי אליהו חיים מייזל, רבה של לודז', פנה לעשירי העיר בבקשה לעזור לאחיהם האביונים. בראשונה, פנה אל ביתו של העשיר מכולם - מר קלמן פוזננסקי. מששמע מר פוזננסקי כי כבוד הרב הגיע לביתו, יצא אליו בבגדים קלים והזמינו לשבת עמו בסלון הבית המחומם והנעים. ואולם, נשאר הרב עומד במסדרון הכניסה הקר ופתח בשיחה על צרכי הציבור כשהוא מדבר בנחת וברוגע. מחמת הכבוד, הקשיב מר פוזננסקי לרב בעודו רועד מקור. משהאריך הרב אליהו חיים בדבריו, פנה אליו וביקש ביתר תוקף - "אנא, כנס עימי לתוך הבית, קופא אני מקור". לא זז הרב ממקומו ואמר: "כעת אודיעך לשם מה באתי אליך. החורף קשה ועניי העיר סובלים, זקוקים הם לתרומות". הבטיח מר פוזננסקי תרומה נדיבה. רק אז התרצה הרב ונכנס לסלון הבית. שאל אותו פוזננסקי: "מדוע לא הסכמת להכנס לביתי והתעקשת לדבר על התרומה במסדרון הכניסה הקר?" ענה הרב: "פתגם ידוע הוא: 'אין השבע מרגיש בצערו של הרעב', אילו ישבנו בסלון הנעים והמחומם, האם היית חש בחלקיק מצערם של העניים הקופאים מקור?".

שאלות לדין

- מדוע התעקש הרב לשוחח עם היהודי העשיר דווקא במסדרון הכניסה ולא בחדר?
- חישבו: כיצד אנו יכולים להתחבר לעולמם של הנצרכים, העניים, מהגרי העבודה, בעלי המוגבלות?

בכל דור ודור

"במדינת העבדים"

"... ומה שמתמיה בכל זה הוא ההיעדר המוחלט של הזדהות. מרגע שיצאנו מהעבודה, אנו לוקים באמנזיה מכוונת. אישה אחת צועקת על הקופאית בסופר, כי זו ביקשה ממנה להניח מוצר שוויתרה עליו בצד, במקום שאינו הקופה. וזו אישה קשת יום, הצועקת. איש מוותר על הטיפ למלצר, בגלל שערמת המזון שלו לא הגיעה בזמן. והמלצר תלוי בטבח, ושניהם תלויים בעומס. הם יודעים את זה. הם פשוט שוכחים.

(איתמר שאלתיאל, מתוך הבלוג: הסיפור האמיתי והמעזע של...)

אני מאמין באמונה שלמה בכח ההבראה האדיר הטמון באהבה,
אני מאמין באמונה שלמה באוצר הרפואי המסתורי שקוראים לו אהבה,
זה האוצר אשר אנשים משתוקקים אליו כל כך כי הם יודעים במעמקי נפשם
שהוא יכול להציל אותם (דוד בן יוסף)

התו החברתי: אני יכול להשפיע

התו החברתי יצא לדרך בשנת 2004 ביוזמת עמותת **במעגלי צדק**. הוא מוצע לבתי קפה, מסעדות ואולמות אירועים. התו מהווה כעין 'תעודת כשרות' שהקריטריונים לקבלתו אינם קשורים לאוכל, אלא לדרך שבה הביאו אותנו אל השולחן. התו מחולק בחינם לכל בית עסק המעוניין בו, בתנאי שהוא עומד בקריטריונים שמציב התו. כדי לקבל את התו על בעל העסק לעמוד במספר דרישות בסיסיות הנוגעות לזכויות עובדים ונגישות לבעלי מוגבלויות, כדוגמת תשלום שכר מינימום ובמועד, החזרי נסיעות, ביטוח לאומי וכניסה נגישה לנכים.

בעמותת **במעגלי צדק** אנחנו מאמינים כי חובתו של אדם מוסרי היא להכיר באחריות שלו גם על הניצול של המלצר או שוטף הכלים. התו החברתי מציב בפני החברה את המציאות ממנה היא בוחרת להתעלם. זו המציאות שבה יש עובדים שאינם מקבלים את זכויותיהם. התו מזכיר לכולם שכאשר מנצלים עובדים אלו זו גם הבעיה שלנו.

מטרת התו היא להביא לידי ביטוי את השמירה על ערכי הצדק החברתי הן מצד בעלי העסקים והן מצד האזרחים הצרכנים. מצד בעלי העסקים יתרום התו לדאגה לשמירה על זכויות עובדיהם ועל גישה לנכים. מצד האזרחים הצרכנים, לעומת זאת, ישמש התו כמנוף להחדרת התובנה תובנה לפיה רק הקפדה על ערכים חברתיים וכבוד האדם מכשירים את העסק מבחינה מוסרית ויהודית ומצדיקים קשר עסקי.

מהות התו החברתי – אני משפיע

התו החברתי מבקש ליצור פעילות אזרחית אפקטיבית. גם אם עצוב שהמדינה אינה זו אשר דואגת להגן על העובדים והנכים, אך מאידך, לציבור יש עדיין אפשרות ממשית לקבוע נורמות חברתיות ומוסריות. התו החברתי מבקש לחזק את המודעות לכוח הצרכני של הציבור הרחב ואת יכולתו להשפיע לא רק על מחיריהם של מוצרים, אלא גם על הנורמות והערכים של החברה. הצלחת התו תלויה בראש ובראשונה במידת ההתגייסות הציבורית. אם כל אחד ואחת מאתנו יבחר את המקומות בהם הוא אוכל או מבלה, על פי פרמטרים ערכיים, ולא רק על פי המחיר, הטעם או מקום החניה, הרי שיש סיכוי אמיתי לחולל כאן שינוי עמוק. חשוב שנבין את הכוח שיש לנו כצרכנים. כל מי שמבקש מבעל מסעדה לראות את התו החברתי, מחולל שינוי. ככל שיותר אנשים ידרשו את התו- השינוי הזה רק יגדל. זהו הכוח שלנו לתקן את המצב.

"אפיקומן"

"הנני מוכן ומזומן" לקיים מצוות אפיקומן

הלילה הזה עמ' 112
הגדה ישראלית

האפיקומן הינו החלק השבור של המצה המוסתר כל ליל הסדר ומצטרף לשולחן רק בסיומו. אנו מציעים לראות באפיקומן את אותו חלק של החברה המוסתר מהעין ואינו שותף לחיים החברתיים.

בתחילת הסדר, בסימן 'חץ', אנו נוטלים את המצה האמצעית משלוש המצות של קערת הסדר וחוצים אותה לשניים. שבר זה מסמל את השבר החברתי והמוסרי בחברתנו. אנו כחברה איננו שלמים אלא חסרים. אנו חסרים את אותו החלק בחברה שאנו כה משתדלים להסתיר: בעלי המוגבלות, החולים, הקשישים, ניצולי השואה ופגועי הנפש. חלק זה של החברה אינו סועד על שולחננו. אינו שותף לסדר שלנו, לחוויות שלנו ולתחושת היציאה לחירות.

את האפיקומן אנו מצפינים ומגלים רק בסוף הסדר, בסימן 'צפון'. גם אותם אנשים הצפונים מן העין, מתגלים רק בסימן 'צפון': רק כשהמצפון מתחיל לעבוד.

מי מעורר את המצפון? מי חושף בפנינו את אותו חלק נסתר? מי משמש מצפן למצפונינו? אלו הם הילדים, מי שמוצאים את האפיקומן ומביאים אותו לשולחן הסדר. הרב קרליבך, בפירושו להגדה של פסח, עומד על סגולתם הייחודית של הילדים: "הבנים שלנו מלמדים אותנו איך לראות כל דבר כאילו אנחנו רואים אותם בפעם הראשונה, בלי דעות קדומות. לנו נדמה שאנחנו יודעים לראות דברים בצורה הזאת. אבל אנחנו טועים. הילדים שלנו הם המומחים לזה. לפעמים אנשים נפגשים בפעם הראשונה ומסתכלים אחד על השני עם דעות קדומות, כאילו הם כבר יודעים הכל זה על זה. עבד הוא אדם שלכוד בדעות הקדומות שלו. בליל הסדר יצאנו לחירות ... בליל הסדר אנחנו צריכים ללמוד את זה מהילדים שלנו".

בלילה זה נאמץ את יכולתם המופלאה של הילדים למצוא את החלקים החסרים בחברה. נכיר במחויבותנו לחשוף ציבורים נסתרים אלו ולהעלות את בעיותיהם ומצוקותיהם על סדר היום הציבורי.

מלאך בירושלים \ בלפור חקק

לְאָחֵי הַבְּכוֹר קוֹרְאִים בְּרוּחַ:
מִפְּגָר.

קוֹרְאִים לוֹ גַם: מוֹנְגְלוּאִיד.
וְהוּא שָׁמוּ אֵלַי.
אֲנִי יָכוֹל לְהַעֲיִד.

הֵייתִי עַד לַיְדֵיהָ שֶׁל אִמִּי
שֶׁמְשַׁחוּ תְרוּפָה עַל עוֹר
וּנְפִשׁוֹ הֵיטָה לוֹ מָרָה מִן הַדְּרָכִים
וְהִיא מִתְפוֹרֶרֶת מִכֶּסֶס
וְהִיא מִתְפוֹרֶרֶת לוֹחַ זְכוּכִית.

וְאַחַר כֵּךְ בְּעוֹדוֹ שׁוֹתָה
כְּאֲבִיו נִסְתָּרִים

שְׁאֵלָה אוֹתוֹ אִמָּא לְבָה דְּי
בְּרָגַע שֶׁל שֶׁבַר מְרוּרִים:

לְמָה הִגַּעְתְּ אֵלַי?
איִפֹּה הֵייתִי

לְפָנַי שְׁבֹאתְ אֵלַי?
מִתְפוֹרֶרֶת מִכְּאֵבָה שֶׁבַר זְכוּכִית.
וְהוּא עוֹנָה לָהּ בְּתַמְצִית הַחֲכָמָה

הַמְּלֹאכִית

דְּבָרִים מְפֹלְאִים:

הֵייתִי תַחַת הַשְּׁטִיחַ
שֶׁל אֱלֹהִים.

זריחה בין הזמנים, 2004

באדיבות המחבר, בלפור חקק

המשורר בלפור חקק מספר על אחיו הבכור אלי ז"ל שהיה חולה בתסמונת דאון: "אם נשלחו ילדי תסמונת דאון לעולם כדי לבחון את המין האנושי, אנו יכולים לאמר לכם שהמין האנושי נכשל. בכל מקום שאלי הלך, אנשים בזו לו וציערו אותו. זה היה קשה להיווכח עד כמה הרוע האנושי אין לו תכלה. בספר בראשית כתוב משפט מדהים: "וירא ה' כי רבה רעת האדם" ומה התגובה של אלוהים לרוע האנושי? "ויתעצב אל לבו"

(בראשית ו', ו'). התגובה של האלוהים היא מצמררת: ויתעצב אל לבו. למה האל צריך להתעצב? הוא יכול היה לברוא עולם מושלם, ולא הייתה אז סיבה לעצב. אבל הוא העניק לאדם את הבחירה החופשית, והאדם- כשלו! בכל פעם שבני אדם פוגשים אנשים שונים מהם, חריגים ומוגבלים, תמיד יש כאלה שבזים להם ומתאכזרים להם. כשאתה נתקל בכך, קשה לך לראות עד כמה רבה רעת האדם ...

מעניין, שבאחד האירועים שקרו לפני תשע שנים, אמר אלי משפט מסוים ... זה היה בקיץ 1996, תשנ"ו. אמא ניסתה לטפל בו והוא היה מר נפש והתנגד, ואז היא כעסה עליו ואמרה לו בערבית "מנן אללא ג'באק?" (מאיפה אלוהים שלך אותך?) והשלימה את דבריה בעברית: מאיפה שלחו אותך אליי, מאיפה באת? אלי שתק ולא הגיב. ואז אני שאלתי אותו: אלי, אמא שואלת איפה היית לפני שבאת אליה. הוא הסתכל בשנינו ואמר משפט מדהים: הייתי תחת השטיח של אלוהים. שום משורר לא יכול להמציא משפט כזה. שאלתי אותו שוב: ומי היה לידך שם? והוא ענה: המשיח. כתבתי אז בעקבות האירוע הזה את השיר 'מלאך בירושלים'.

חמלה \ דני רובס

תביט לי בעיניים, נסה לראות עמוק
נסה לגעת בתחושה
תחשוב מאיפה באתי, לאן אני הולך
האם כבר אין לנו בושה?

כמו כל מי שבא מהתופת
שום דבר לעד לא ישטוף את ביעותי הלילה והאימה
ועכשיו חיי כבר בחורף, איך תפנו אלי את העורף?
אין למי לפנות, מסביב דממה...

כל כך הרבה עברתי, שרדתי את הכל
תמיד היתה הרי ברירה
פתאום מגיח פחד, זה לא מגיע לי
לדעוך לאט ללא עזרה

המדינה עלי מוותרת, באתי מאירופה בוערת
כדי למצוא פה בית והתחלה
נשמתי נמלטת ביער, וגופי דועך מהצער
איך אפשר שלא תמצאו חמלה?

תביט לי בעיניים, נסה לראות עמוק
אני זועק בלחישה
תחשוב מאיפה באתי, לאן אני הולך
האם כבר אין לנו בושה?

באדיבות עננה בע"מ ודני רובס

שאלות לדין

מה מבקש ניצול השואה מאיתנו?
במדינת ישראל של 2008 חיים למעלה מ-80,000 ניצולי שואה מתחת לקו העוני. רבים
מביניהם אינם יכולים לקנות תרופות, או לשלם את חשבון החשמל החודשי.

חישבו: האם היחס לניצולי השואה צריך לנבוע רק מתוך רגשות חמלה ורחמים?
האם עזרה לניצולי שואה היא זכות או שמא חובה מוסרית וחברתית? צדקה או צדק?

היחס לפגועי הנפש

"המעניין הוא שההגדרה הקלינית היבשה אינה נושאת בחובה סטיגמה, שכן היא באה לתאר תופעות ולא לשפוט אותן. החברה היא זו שרואה את חולי הנפש באופן מעוות, מוטעה ובלתי מציאותי. ראייה שבשלב הראשון ניזונה מבורות, מתפתחת לחרדה, ובהמשך פותחת פתח רחב לדעות קדומות ולאמונות טפלות. התקשורת מחפשת סנסציה, הקולנוע מבקש דם, הספרות והאמנות אנכרוניסטיות ומגמתיות. לאור כל זאת הופכת התנהגות הציבור ללעגנית, דוחה ופוגעת. הריק האינפורמטיבי מתמלא במהלך חיינו בתכנים שקריים, הנוסים להיות שליילים ומלווים בתחושות חרדה. אז נוצרת בדרך כלל דעה מוטעית הקרויה בפינו 'סטיגמה' שלעתים מלווה בהתנהגות פוגענית. אין ספק שהציבור רואה את נפגעי הנפש מזווית צרה המתאפיינת בבורות איומה. בורות זו לא באה לעולם מתוך כוונה רעה והחברה אינה אשמה בבורות הזו. אך החברה בהחלט אחראית לנזק שהיא גורמת בעטיה. בדיוק באותה מידה שכל אדם שדרך בשוגג על רגל שכנו אינו אשם אך בהחלט אחראי למעשיו הלא מודעים ואף חייב לבקש את סליחתו. ואולי זו אכן דרישה מוגזמת שהציבור יידע להגדיר חולי נפשי אך לכל הפחות שיידע להקשיב לעובדות הגלויות והידועות."

(צביאל רופא, פעיל זכויות אדם סופר ומרצה, פגוע נפש, מייסד עמותת 'התמודדות - עמותת נפגעי הנפש בישראל', מתוך: "סטיגמה - חברה שלא אשמה אבל אחראית")

האדם אינו פלדה. הוא לב ונשמה, הוא בוכה וצוחק.
הוא אוהב וכואב. הוא מסתער ונפצע וזועק. האדם הוא אדם

(יצחק רבין)

אלישבע מה נחמדת \ מרים ילן שטקליס

אלישבע מה נחמדת,
מה יפה אהובתי!
לה שימלת פרחים תפרתי
היא ממש כשימלתי.

אין אני יודעת למה
הם אומרים, פיסחת את?
הן משתיים הרגליים
חסרה את רק אחת?

ואומרים לי, את קרחת.
ואומרים שבור אפך...
אין אני יודעת למה
הם אינם רואים יפייך?

אל תשימי לב לאלה,
האמיני לי בתי -
אלישבע את נחמדת
את יפה אהובתי.

© כל הזכויות שמורות למחברת ולאקו"ם.

שאלות לדין

מה חושבים כל האנשים על הבובה אלישבע? מדוע?
מה חושבת הילדה על הבובה אלישבע? מדוע?
מי לדעתכם צודק?

לפעמים, קשה לנו לראות את היופי במי שנראה שונה מאיתנו או מתנהג באופן שונה. רק אם נוכל להתבונן לעומק, מעבר לחיצוניות של האדם העומד מולנו, נוכל לגלות את אישיותו האמיתית, את יופיו ואולי לזכות בחבר אמיתי.

נסו להיזכר: האם גם לכם קרה מקרה בו אתם או חבריכם נמנעתם מלפגוש או להכיר ילד, ילדה או אדם מבוגר כיוון שהם נראו שונה (למשל ישבו על כסא גלגלים) או התנהגו באופן שונה (למשל בעלי שיתוק מוחין)? כיצד לדעתכם חשו אותם ילדים ואנשים?

חשבו: מה נוכל לעשות על מנת להתגבר על הנטייה להתמקד בדברים החיצוניים, ולהצליח לראות ולהכיר את הרגשות, החוכמה, השמחה והעצב של אותם ילדים ואנשים?

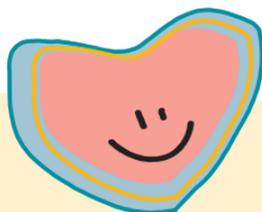
"ההבנה הבסיסית ביחס לאדם הנברא היא שאלוקים ברא את האדם בצלמו. לא כבעל גוף אלוקי, שהרי אין לו גוף, אלא כבעל מהות אלוקית של שותפות בבריאה ובקידום העולם. האדם הנברא בצלם אלוקים אינו אלוקים: 'ותחסרהו מעט' (תהילים ח'). מכאן נובעת הידיעה המוחלטת שכולנו בעלי מוגבלויות"

(הרב ד"ר בנימין לאו, ראש בית המדרש 'בית מורשה', "השפעת החברה על עיצוב ההלכה - על היחס לבעלי מוגבלויות", עלון במעגלי צדק 11)

"הלל"

הלילה הזה עמ' 124
הנהגה ישראלית

כמנהג הסדר, אף אנו פתחנו בגנות ועמדנו על החוליים החברתיים הפושים בחברתנו, ונסיים בשבח. שבח, שכן גם נוכח הקושי והמצוקה האנושית, אנו כחברה שבים ומתגלים באנושיותנו. זו אנושיות שאינה רק כוח חיובי מופשט, אלא ניתן לפרוט אותה לחוקים ותקנות, ארגונים ועמותות, לפרוייקטים וכנסים, מאמרים ומערכי לימוד, לאוזן קשבת ותרומות, ליוזמות ומעורבות, **לזעקות ומעשים, לאנשים שאכפת להם.**

הלילה, באמירת ההלל, נוקיר תודה גם לעם ישראל, שליחיו של הקב"ה, אשר גם בימים קשים מוכיחים שעם כוונה טובה ומעשים טובים, שינוי חברתי אינו משימה בלתי אפשרית. שצדק חברתי יכול ליכון בארצנו.

מי ייתן ונזכה לראות בהתפתחותה ובהתעצמותה של הפעילות החברתית המבורכת, כך שימשיך להתקיים בנו בכל דור ודור, נס היציאה "מעבדות לחירות, מיגון לשמחה, ומאבל ליום טוב, ומאפלה לאור גדול, ומשעבוד לגאולה".

ציון \

כי מציון תצא האהבה.
יפה, זכורה, נעימה,
כמו שחיכינו לה אלפיים שנה,
בארץ רחוקה.

כי מציון תצא ההבנה.
שלמה, סגורה, נעימה,
כמו ששמענו אותה בפעם הראשונה,
בארץ רחוקה.

מספרת על השקט, על האדם,
לוקחת אל כל המקומות הטובים שבעולם.
לוקחת אותי, אותך, ובכלל...

כי מהאדם יוצא דבר אלוקים.
מוכר, שלם, מבפנים,
כמו ששמענו אותו בפעם הראשונה,
בארץ רחוקה.

כי מציון נצא אל העולם.
יפים, מחוזקים, ביחד,
כמו שעמדנו שם בפעם הראשונה,
בארץ רחוקה.

ונדע אז כולנו את הדרך חזרה,
נשמח ונבין שכל זה קרה.
יהי ערב יהי בוקר יום השביעי...

כי מציון תצא האהבה.
יפה, זכורה, נעימה,
כמו שחיכינו לה אלפיים שנה,
בארץ רחוקה.

מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, הללויה.
הללויה.

© כל הזכויות שמורות למחברים ולאקו"ם.
התו השמיני החדש 2000

בסבב: כל אחד מהילדים
יאתר בשיר תכונות או
יכולות המאפיינות את
העשייה החברתית
ומאפשרות אותה.
אילו תכונות או יכולות
נוספות נחוצות על מנת
לפעול למען צדק חברתי?
אילו תכונות או יכולות
קיימות בי ואילו אני צריך
לפתח?

חקיקה בתחום העבודה והרווחה

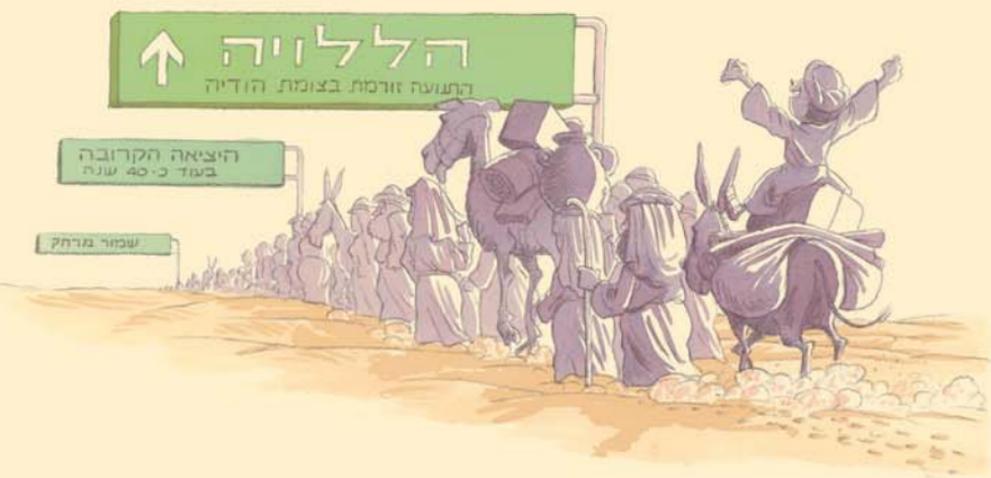
אדם עובד מקבל בדרך כלל שכר תמורת עבודתו, אבל אין זאת אומרת שהוא נמצא בהכרח במצב של רווחה- כלומר שיש לו די כסף למימוש זכויות אדם בסיסיות. תפקידה של מדינת רווחה לדאוג לרווחה של תושביה. מדינת רווחה מחלקת את משאביה בצורה בה מצטמצמים הפערים הסוציו-אקונומיים בחברה. 54 חוקים, שהם 24.2% מכלל החוקים הפרטיים, שנחקקו בכנסת ה-17 עסקו בענייני עבודה ורווחה. לכל החוקים יש השלכה חברתית מובהקת. להלן החוקים בעלי ההשלכה החברתית הגבוהה ביותר שנחקקו בתחום החינוך במהלך הקדנציה של הכנסת ה-17:

1. חוק הזכות לעבודה בישיבה- המוכר לציבור כ"חוק הקופאיות". החוק מחייב מעביד להעמיד לרשות עובד במקום העבודה מושב ואוסר מניעת ישיבה מעובד במהלך העבודה, אלא אם כן הוכיח המעביד שביצועה הרגיל של העבודה אינו מאפשר ישיבה. יוזמת ח"כ שלי יחימוביץ.
2. חוק הטבות לניצולי שואה נזקקים- החוק קובע מתן 3 הטבות לניצולי שואה הנעזרים בגמלת הבטחת הכנסה. ההטבות כוללות: 1. מתן עדיפות בהשכרה בדיוור הציבורי וסיוע בתשלום שכר דירה בדיוור הציבורי. 2. פטור מתשלומי אגרה בעד החזקת מקלט טלוויזיה. 3. מענק הטבות שנתי בסכום השווה ל-15% מהשכר הממוצע במשק. יוזמת ח"כ יורי שטרן ז"ל.
3. חוק זכויות לאנשים עם מוגבלות המועסקים כמשתקמים - החוק מסדיר את מעמדם וזכויותיהם של אנשים עם מוגבלויות המשתלבים במקומות עבודה רגילים שאינם מפעלים מוגנים או מרכזים לשיקום מקצועי-תעסוקתי. יוזמת ח"כ זבולון אורלב.
4. חוק סיוע לשדרות וליישובי הנגב המערבי - בעקבות המצב הבטחוני והכלכלי ביישובי עוטף עזה הוחלט על הקמת קרן ייחודית לסיוע לעסקים קטנים למתן הלוואות, הנחה בארנונה והקצאת קורסים להכשרה מקצועית לרבות מלגות ללימודי מקצועות טכנולוגיים. יוזמת ח"כ סטס מיסז'ניקוב.
5. חוק הגנת השכר (תיקון מס' 24) - החוק קובע את המועד שבו יש למסור את תלוש השכר לעובד, וכן את הפרטים שיש לכלול בתלוש באופן שיקנה לעובד את מירב המידע על התשלומים המגיעים לו. כמו כן, יש לציין בתלוש השכר את שכר המינימום המגיע לעובד על פי החוק. החוק קובע כי אי מסירת תלוש שכר במועד, או מסירת תלוש שכר שאינו כולל את הפרטים הנדרשים, יהווה עבירה פלילית. יוזמת ח"כ שלי יחימוביץ, ח"כ משה שרוני וח"כ דוד אזולאי.
6. חוק עבודת נשים (תיקון מס' 35)- הארכת חופשת הלידה מ-12 שבועות ל-14 שבועות. יוזמת ח"כ גדעון סער.

צו החיים תן וקח. כך נברא העולם; שכל אדם יהיה משפיע ומקבל,
ומי משאין בו שניהם כאחד - הריהו כאילן סרק

(רבי יצחק בודיסטוב)

מה אפשר לעשות? לחץ חברתי!

1. בחירת נושא חברתי שנוגע אלינו או שחשוב בעינינו והגדרת השינוי הנדרש בתחום.
2. בדיקה באתר הכנסת האם נעשה משהו בעניין מבחינת חקיקה או האם הנושא עומד על הפרק כהצעת חוק לדיון.
3. אם החוק קיים אך אינו נאכף באופן הראוי- מומלץ לפנות לגורמי האכיפה הרלוונטיים: משטרה/רשות מקומית או לעיתונות. ניתן לפנות לחבר הכנסת יוזם החוק, להודות לו על פעילותו ולבקש את התערבותו בנושא האכיפה.
4. במידה ונדרשת התערבות המחוקק לחקיקה חדשה או לתיקון בחוק- ניתן לפנות לחברי הכנסת במכתב רשמי, פניה לכתובת הדוא"ל או בפקס ללשכה. כל הפרטים הללו אינם מסווגים והם נגישים לציבור.
- מומלץ לערב אנשים נוספים - בני משפחה, חברים, עמיתים לעבודה שיפנו במקביל.
- חברי כנסת מעידים כי פניות מרובות באותו נושא גורמות להם לבחון ברצינות את העיסוק בו.**
5. אזרחים בעלי עניין יכולים להצטרף לשדולות החברתיות הפועלות בכנסת. אנשי מקצוע או בעלי עניין בחוק מסויים יכולים לקחת חלק בדיוני הוועדות. עיון בפרוטוקולים של הוועדות מעלה כי **קולם של האזרחים נשמע ואף משפיע על מקבלי ההחלטות.**

לחברי הכנסת שלנו תדמית מנותקת - מכונית השרד, המאבטחים, החליפה והעניבה נותנים לעיתים את הרושם שהם מרוחקים מאיתנו שנות אור. אבל חשוב לזכור: חברי הכנסת שלנו הם נבחרים ציבור. בכוח הציבור לדרוש שינוי חברתי! יום הבחירות חשוב מאוד אך חובתנו האזרחית לא מסתכמת פעם בארבע שנים, בקלפי. המציאות דורשת מעורבות. המדינה היהודית צריכה ויכולה להיות טובה יותר.

"אם אתה מאמין שיכולים לקלקל- תאמין שיכולים לתקן!" (רבי נחמן מברסלב, ליקוטי מוהר"ן, תנינא, קי"ב)

נגישות ישראל:

העמותה הוקמה על-מנת לאפשר את השתלבותם בחברה בשיוויון, בזכות, בכבוד ובמקסימום עצמאות, של אנשים עם מוגבלות החיים בישראל. העמותה פועלת בכל הכלים שברשותה כדי לקדם את הנגישות הפיזית והחושית בישראל למקומות, מידע וטכנולוגיה. היא פועלת לאסיפת והפצת מידע על נגישות, חקיקה ואכיפת נגישות, לשיפור חייהם של נכי ונכות ישראל, וכן עוסקת בתחומי יעוץ, הסברה, מחקר ויישום בכל הקשור לתחום הנגישות בישראל. www.aisrael.org
העמותה משתפת פעולה עם **במעגלי צדק** בפרויקט ה"תו החברתי".

על"ה – העמותה לקידום הסטודנטים העוורים והדיסלקטים בישראל:

העמותת באה לקדם את אוכלוסיית הסטודנטים העוורים בישראל והגברת השתלבותם בחברה הנורמטיבית. זאת, באמצעות הגדלת האפשרויות העומדות בפניהם לרכישת השכלה גבוהה ויכולתם להשתלב טוב יותר בתחומי התעסוקה. scc.huji.ac.il/~mb/sk_index.htm
atar.m
העמותה משתפת פעולה עם **במעגלי צדק** בפרויקט ה"תו החברתי" בהכנת תפריטים בכתב ברייל לנוחות ציבור העוורים בארץ.

שכולו טוב – יוצרים הדמנות שווה:

קבוצת "שכולו טוב" משלבת אנשים המתמודדים עם נכות נפשית, בקהילה באמצעות הפעלת יוזמות חברתיות חדשניות ומובילות בתחומי התעסוקה והפנאי. העמותה הנה ספק שירותים מוכר של משרד הבריאות ומשרד הביטחון והיא מספקת שירותי ל כ- 1000 מתמודדים. ומספקת מגוון יוזמות בתחום המתמודדים אלו. www.s-tov.org.il

בחזית המאבק החברתי ניצבים ארגונים ועמותות הפועלים בתחומים החברתיים השונים. מטרתם המשותפת כפולה: מחד, לשמש פה לאוכלוסיות החלשות בחברה הישראלית, לקדם את זכויותיהם החברתיות והכלכליות ולפתוח להם אופק חדש. מאידך, ליצור חברה פתוחה, נאורה וצודקת יותר. להלן רשימה חלקית של העמותות והארגונים בתחומים חברתיים שונים:

תחום בעלי מוגבלויות וצרכים מיוחדים:

מטרה הארגונים/עמותות: השתתפות שוויוניות ופעילה בחברה של בעלי מוגבלות פיזית, נפשית או לימודית, בכל תחומי החיים.

במעגלי צדק:

פרוייקט "התו החברתי": בתו החברתי זוכים עסקים הנגישים לבעלי מוגבלות. התו החברתי הוא כעין 'תעודת כשרות' המעידה על התנהלות מוסרית ורגישות חברתית הבאים לידי ביטוי בעשיה העסקית. www.mtzedek.org.il

בית הגלגלים:

הפרוייקט פועל על מנת לשלב לילדים, מתבגרים ובוגרים נכים הסובלים מניוון שרירים, שיתוק מוחין ומחלות קשות אחרות, בקהילה ובמעגל העבודה והיצירה ולסייע להם לעבור ממצב של תלות לעצמאות חלקית ונטילת יוזמה. החניכים משתלבים בפעילויות ארבעת סניפי "בית הגלגלים" בסופי השבוע, וכן בקייטנות, בחוגים ובתוכנית להשמה תעסוקתית. www.beitgalgalim.org.il

תנועות הנוער:

תנועות נוער שונות ברחבי הארץ פועלות לשילוב חניכים עם צרכים מיוחדים בפעילויות של התנועה. זאת, במטרה לשלב אותם בקהילה, לאפשר להם לרכוש ביטחון ודימוי עצמי גבוהים יותר, לתת להם הזדמנות שווה לממש את זכותם לפעילות פנאי חווייתית ומעשירה וליצור תהליך של שינוי עמדות כלפי השונה בקרב הקהילה. לחזמא:

בני עקיבא - שבט יובל:

חניכי שבט יובל הינם ילדים בעלי צרכים מיוחדים, כפיגור שכלי, שיתוק מוחין ולקווי למידה רב בעייתים. הם פועלים ככל שבט אחר ומשתלבים בפעילות הרגילה של הסניף והתנועה. כיום פעילים כ - 140 חניכים, אותם מובילים כ 85 מדריכים, ב- 25 שבטים, מקצרין בצפון ועד ירוחם בדרום.
www.bneiakiva.org.il

הצופים - תוכנית צמי"ד:

במסגרת הפעילות הצופית, החלה לפני שני עשורים תוכנית צמי"ד (צרכים מיוחדים) הכוללת שילוב חניכים עם צרכים מיוחדים בפעילויות השבטיות. כיום משולבים כ-800 ילדים ונערים עם נכויות שונות בכ-46 שבטים בכל רחבי הארץ. www.zofim.org.il

כנפיים של קרמבו:

תנועת הנוער הראשונה והיחידה מסוגה בישראל, לילדים בעלי מוגבלות. התנועה שואפת לאפשר לכל ילד הסובל ממגבלה מוטורית ו/או קוגניטיבית ו/או תפיסתית, ו/או חושית, להשתתף בפעילות חברתית מהנה ולהוות חלק מהחיים החברתיים במדינת ישראל הפעילות מתקיימת בסניפי התנועה בהוד השרון, טבריה, מודיעין, באר שבע ועוד. www.krembo.org.il

תחום זכויות העובדים:

מטרת הארגונים לעמותות: שמירה על זכויותיהם של עובדים ישראלים ומהגרי עבודה על מנת למנוע עבדות מודרנית בישראל.

במעגלי צדק:

העמותה פועלת בקרב הנוער לעודד הזדהות עם מאבקם של עובדי הקבלן ומפעילה פרוייקט "נאמני תעסוקה": יצירת קשר אישי עם עובדי הקבלן בבתי הספר ועזרה בשמירה על זכויותיהם. בפרוייקט נוסף, "התו החברתי", מעניקה העמותה תו הכשר חברתי לעסקים. המקפידים על שמירת זכויות עובדיהם. www.mtzedek.org.il הפנייה לחוברת על עובדי קבלן - מהי החוברת?

קו לעובד:

העמותה פועלת לסיוע לעובדים ברמות השכר הנמוכות במשק המועסקים בישראל, בהם ישראלים המשתכרים שכר נמוך (עובדי חברות כוח אדם, שמירה ואבטחה, ניקיון ושירותים) ומהגרי עבודה ופולסטינים מהשטחים. העמותה פועלת בתחום הטיפול המשפטי, חינוך והסברה. www.kavlaoved.org.il

ידיד:

מטרת העמותה להעצים את השכבות החלשות בחברה ולקרב אותן לערכים של דמוקרטיה, פלורליזם, אזרחות פעילה, שלום, שוויון, צדק וקדמה, תוך בניית גשר בין לבין קבוצות אחרות באוכלוסיה. העמותה פועלת בהגשת סיוע פרטני בהתמודדות עם מצוקות יומיומיות, הקניית כלים לאחריות קהילתית ולהשתתפות פעילה בחיים בחברה דמוקרטית ובמאבקים ציבוריים ומשפטיים לשינוי מדיניות.

מוקד סיוע לעובדים זרים: ארגון הפועל לעיגון והגנה על זכויות של